

การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

IMPLEMENTATION OF COMMUNITY FOREST ESTABLISHMENT
PROJECT ON BAN MAE HARN, MAEHONGSON

นายวัชรพงศ์ บุหลันพุกษ์

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการเกษตรและป่าไม้

พ.ศ. 2543

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (บริหารการเกษตรและป่าไม้)

ปริญญา

บริหารการเกษตรและป่าไม้

ส่งเสริมการเกษตร

สาขาวิชา

ภาควิชา

เรื่อง การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน
IMPLEMENTATION OF COMMUNITY FOREST ESTABLISHMENT PROJECT
ON BAN MAE HARN, MAEHONGSON

นามผู้วิจัย นายวัชรพงศ์ นุหลันทพฤษ์
ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.วีรศักดิ์ ปรกติ)

วันที่ ๓๑ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ชอตก จรุงคนธ์)

วันที่ ๓๑ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ทองศักดิ์ ภูน้อย)

วันที่ ๑๗ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓

หัวหน้าภาควิชา

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์)

วันที่ ๘ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิสุมา สิทธิชัย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ๘ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

บทคัดย่อปัญหาพิเศษ เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ ความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการเกษตรและป่าไม้

การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

นายวัชรพงศ์ นุหลันทฤกษ์

เมษายน 2543

ประธานกรรมการที่ปรึกษา: อาจารย์ ดร.วีรศักดิ์ ปภักดี

ภาควิชา/คณะ: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมบางประการของราษฎรบ้านแม่หาร (2) การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชน (3) การดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชน (4) ปัญหาและอุปสรรคของราษฎรบ้านแม่หารในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านแม่หาร หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดฮ่องสอน จำนวน 180 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม และข้อมูลได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านแม่หารมีอายุเฉลี่ย 44 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 5 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด และส่วนมากมีที่ดินเป็นของตนเอง รายได้จากการประกอบอาชีพเฉลี่ย 15,465 บาทต่อปี

ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน พบว่าชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับปานกลางทุกกิจกรรมคือ ขึ้นค้นหาปัญหา ขึ้นวางแผนดำเนินงาน ขึ้นดำเนินกิจกรรมการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ขึ้นติดตามและขึ้นประเมินผลการดำเนินการโครงการ

สาเหตุการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 3 อันดับ ได้แก่ หนึ่ง มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนไว้เป็นแหล่งซับน้ำ สองหวังผลประโยชน์ที่ตนเองได้รับจากป่าชุมชน และสามมุ่งหวังให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าหมดสิ้นไปตามลำดับ

วิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หารพบว่า แหล่งข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากวิทยุ โทรทัศน์และเสียงตามสายและชาวบ้านแม่หารที่เคยผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้รับการฝึกอบรมการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นชาวบ้านแม่หารใช้ประโยชน์ในด้านผลผลิตของไม้และป่า รวมทั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งซับน้ำ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนที่พบมากที่สุด ได้แก่ เงินทุนของหมู่บ้านมีจำกัด ขาดการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน การดับไฟป่าในฤดูแล้งและการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน

ABSTRACT

Abstract of special problem submitted to the Graduate School of Maejo University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Agriculture and Forestry Administration

**IMPLEMENTATION OF COMMUNITY FOREST ESTABLISHMENT
PROJECT ON BAN MAE HARN, MAEHONGSON**

By

WATCHARAPONG BULANPRUCK

APRIL 2000

Chairman: Dr.Weerasak Prokati
Department/Faculty: Department of Agricultural Extension,
Faculty of Agricultural Business

The objectives of this research were to study (1) personal and socio-economic characteristics of Banmaeharn villagers; (2) implementation of the Community Forest Establishment Project and the villagers' participation in community forest establishment; (3) dissemination of information about community forest conservation; and (4) the villagers' problems and obstacles concerning their participation in the implementation of the project. The respondents were 180 family leaders in Banmaeharn Village, Mu 4, Bankad Sub-district, Masariang District, Maehongson. The data were collected by means of questionnaires and analyzed by using the Statistical Package for the Social Sciences program (SPSS/PC⁺).

The research findings revealed that Banmaeharn villagers had an average age of 44 years. Most of them had completed primary education. The average number of family members was 5. They were mostly engaged in farming. Their average annual income was 15,465 baht.

For the participation level in community forest conservation, it was found that Banmaeharn villagers had a moderate level of participation in the activities of the problem identification, planning, implementation stages 2) follow-up, and evaluation.

They obtained information about community forest conservation mostly through the radio, television, the public address system and from Banmaeharn villagers who has pervious training in community forest conservation forest fire prevention, and afforestation. The community forest was utilized for wood and forest products, recreation areas, and sources of water supply.

The three most important reasons for Banmaeharn villager's participation in conservation were: (1) their interest and realization of the importance of forest resource and their desire to keep it as a source of water supply; (2) their hope for benefits form the community forest; and (3) their hope to get rid of consequences of forest problem. Their participation in community forest conservation activities was mostly through group discussions, followed by group representatives and direct participation.

Frequent problems and obstacles in community forest conservation were: the limited finance of the village; lack of financial support from governmental and private agencies; forest fires during the dry season; and shortages of facilities in the areas of community forest.

กิตติกรรมประกาศ

ปัญหาพิเศษฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยได้รับการแนะนำตรวจสอบจาก คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย ดร.วีรศักดิ์ ปรกติ ประธานกรรมการที่ปรึกษา อาจารย์ โชติค จรุงคนธ์ อาจารย์ทรงศักดิ์ ภู่น้อย กรรมการที่ปรึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมืออย่างดีจากชาวบ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทุกๆ ท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ประโยชน์อันพึงมีจากรายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่บิดา มารดา ครู อาจารย์ ที่ได้เมตตา อบรม สั่งสอน และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช และรองศาสตราจารย์ ดร.นำชัย ทนุผล เป็นอย่างสูงที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาในระดับมหาบัณฑิตจนสัมฤทธิ์ผล

วัชรพงศ์ นุหลันทฤกษ์

เมษายน 2543

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญเรื่อง	(8)
สารบัญตาราง	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
ปัญหาการวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย	5
นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	8
ความเป็นมา	8
แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน	9
รูปแบบของป่าชุมชน	11
รูปแบบและพัฒนาการของป่าชุมชน	13
เงื่อนไขการจัดตั้งป่าชุมชน	16
รูปแบบของป่าชุมชนที่จัดตั้งโดยโครงการของรัฐ	18
การดำเนินการโครงการ	23
การประเมินผลโครงการ	29
ความเป็นมาของบ้านแม่หาร	31
ภาคสรุป	32
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	35
สถานที่ดำเนินการวิจัย	35
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	36

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
การทดสอบเครื่องมือ	36
วิธีการรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	38
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	38
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	39
ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมบางประการของชาวบ้านแม่หาร	39
การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วม	
ในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร	47
วิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หาร	
ในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน	58
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานจัดตั้งป่าชุมชน	61
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	66
สรุปผลการวิจัย	67
ข้อเสนอแนะ	70
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	71
บรรณานุกรม	72
ภาคผนวก	73
ภาคผนวก ก. แบบสอบถาม	74
ภาคผนวก ข. แผนที่สังเขป	86
แผนที่สังเขปพื้นที่บ้านแม่หาร	87
แผนที่เขตป่าชุมชนบ้านแม่หาร	88
ภาคผนวก ค. ประวัติผู้วิจัย	89

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล	41
2	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางสังคม	42
3	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ	45
4	ข้อมูลการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร และการมีส่วนร่วม ในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร	53
5	การมีส่วนร่วมการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร	57
6	ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎร บ้านแม่หารในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน	60
7	ปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านแม่หารในการดำเนินการ โครงการ จัดตั้งป่าชุมชน	64

บทที่ 1
บทนำ
(INTRODUCTION)

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีปริมาณจำกัดเมื่อเทียบกับความต้องการของประชาชน ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามผลของวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจและการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของอารยธรรม ทำให้มีความต้องการอันหลากหลายเกิดการใช้ประโยชน์จากป่าไม้จึงเปลี่ยนไปตามสภาพการพัฒนาท้องถิ่น การประกอบอาชีพและการตั้งถิ่นฐาน (วิฑูรย์เพิ่มพงศาเจริญ, 2532: 12) ข้อมูลจากการสำรวจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2534 พบว่าพื้นที่ป่าสมบูรณ์เหลือเพียงร้อยละ 26.64 ของพื้นที่ทั้งประเทศหรือประมาณ 85 ล้านไร่เท่านั้น และในปี พ.ศ. 2536 ปรากฏว่า พื้นที่ป่าได้ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง เหลือพื้นที่ป่าคิดเป็นร้อยละ 26.02 ซึ่งต่ำกว่าที่กำหนดไว้ในแผนภายใต้นโยบายป่าไม้แห่งชาติที่ประกาศใช้เมื่อ วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2538 กล่าวคือ กำหนดให้มีพื้นที่ป่าเท่ากับ 128 ล้านไร่ (เพิ่มศักดิ์ งามภิรมย์, 2533: 94)

ปัญหาพื้นที่ป่าไม้ลดลงกลายเป็นปัญหาวิกฤตที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะในประเทศไทย โดยเฉพาะในรอบทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากก่อให้เกิดปัญหาการขาดความสมดุลของระบบนิเวศ การชะล้างหน้าดิน ความแปรปรวนของภูมิอากาศ ปัญหาน้ำท่วม ความแห้งแล้ง และการลดต่ำของผลผลิตในภาคเกษตรกรรมแล้ว การแย่งชิงประโยชน์จากป่าและความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายของรัฐต่อการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนการที่กรมป่าไม้ขาดกำลังคน ทุน และสมรรถภาพในการควบคุมดูแลป่าไม้ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างรุนแรงในหลายพื้นที่ (เสน่ห์ จามริก, 2536: 35) ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2535:15) เสนอว่า ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน มีพื้นฐานมาจากความแตกต่างของแนวความคิดระหว่างประชาชนกับรัฐที่มีต่อป่า คือประชาชนกับป่านั้นสัมพันธ์กันในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นหลัก ส่วนรัฐสัมพันธ์กับป่าไม่ใช่แต่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น ยังรวมถึงความสัมพันธ์ทางด้านทหารและการเมือง ความไม่สอดคล้องกันนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม (environmental conflict) ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยความเป็นเจ้าของหรือไม่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์และการใช้สอยทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

รัฐได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ หลายแนวทาง เช่น การปลูกป่าโดยให้ชาวไร่ปลูกพืชควบพร้อมปลูกไม้สักในพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่า การจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้โดยกรมป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม การปลูกป่าแบบประชาอาสาในพื้นที่ประเภทต่างๆ เช่น ที่ดินสาธารณะ วัด โรงเรียน เป็นต้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคได้

รัฐจึงนำแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้มาใช้ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ตั้งแต่ต้น เช่น มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การรักษา รวมทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์ต่างๆ และใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการป่าไม้ ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมทางการเกษตร ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น ในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐเองก็จะเปลี่ยนบทบาทไป เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ปราบปราม จับกุมการกระทำผิดกฎหมายป่าไม้มาเป็นผู้ส่งเสริมแนะนำ ช่วยเหลือเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่าไม้การปลูกป่าแนวความคิดการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมของประชาชน เหล่านี้จึงเป็นที่มาของโครงการป่าชุมชน

โครงการป่าชุมชนจะเกิดขึ้น และสามารถดำเนินการต่อเนื่องมีประสิทธิภาพได้ จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบและวิธีดำเนินการเรื่องป่าชุมชนแตกต่างกันไป และมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะเป็นการดำเนินการจากประชาชนหน่วยเดียว โดยไม่มีการประสานความร่วมมือจากรัฐหรือเอกชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้การดำเนินงานของป่าชุมชน รัฐจึงได้กำหนดรูปแบบการดำเนินการเป็นโครงการป่าชุมชน ซึ่งจะดำเนินการภายใต้ความร่วมมือจากประชาชนเป็นสำคัญ

ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

รัฐได้ทบทวนบทบาทการกำหนดนโยบายและดำเนินการเพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยฟื้นฟูสภาพป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศโดยเร็ว ในการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนเพราะชุมชนเป็นผู้ที่ทราบปัญหาของตนเองดี และประการสำคัญประชาชนในท้องถิ่นมีศักยภาพพอที่จะพัฒนาและบริหารจัดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นของตนเองได้ตามแนวคิดของวนศาสตร์ชุมชน

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) เป็นต้นมารัฐได้นำแนวคิดวนศาสตร์ชุมชนบรรจุไว้ในแผนพัฒนาประเทศและต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้บรรจุโครงการป่าเอกชนควบคู่กับโครงการพัฒนาป่าชุมชน โดยกำหนดเป้าหมายที่จะดำเนินการในระยะยาวต่อไปให้ชัดเจนยิ่งขึ้น กรมป่าไม้ได้จัดทำแผนแม่บทพัฒนาป่าไม้ จำแนกพื้นที่ป่าเป็นเขตป่าเศรษฐกิจร้อยละ 15 ของเนื้อที่ประเทศ ไว้สำหรับรองรับการดำเนินการตามโครงการดังกล่าวคือ เป้าหมายระยะยาวระหว่างปี พ.ศ. 2535-2560 สำหรับการพัฒนาป่าชุมชนทั่วประเทศเป็นพื้นที่ 29 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 9 ของพื้นที่ประเทศไทย และปลูกสวนป่าเศรษฐกิจภาคเอกชนจำนวนพื้นที่ถึง 3 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.14 ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้, 2538:35) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ได้กำหนดให้มีการฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ให้ได้ร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ และจัดทำเครื่องหมายแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้แล้วเสร็จ ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 รวมทั้งให้มีการส่งเสริมป่าชุมชนและการดูแลรักษาป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538:117) นอกจากนี้รัฐได้กำหนดแนวทางในการบริหารการจัดการป่าไม้ โดยเพิ่มบทบาทของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้มากขึ้น รวมทั้งปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นข้อจำกัดในการปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกการบริหารและการจัดการป่าไม้โดยองค์กรท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

การดำเนินการตามแผนแม่บทเพื่อพัฒนาป่าไม้จึงเริ่มขึ้นจากการส่งเสริมให้เกิดโครงการป่าชุมชนขึ้นทั่วประเทศ ในระยะแรกนั้นได้เริ่มโครงการขึ้นในแหล่งชุมชนที่มีความพร้อมของประชาชนและองค์กร ท้องถิ่น การที่จะจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นในพื้นที่ใด พื้นทีนั้นจะต้องมีความพร้อมในหลายด้าน เพื่อผลสำเร็จในการดำเนินการ นอกจากนี้ความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้โครงการป่าชุมชนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิจัยการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีขนาดพื้นที่ประมาณ 15,200 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนป่าแม่ยมผิงขวา เนื่องจากพื้นที่ป่าตามโครงการป่าชุมชนนี้มีขนาดใหญ่ หากการจัดตั้งป่าชุมชนตามโครงการบรรลุเป้าหมายจะเอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างมาก และทำให้ประเทศมีพื้นที่ป่าชุมชนที่ดำเนินการจัดการป่าโดยประชาชนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าในการจัดตั้ง ดูแล ควบคุมและการจัดการป่าชุมชน แต่ละพื้นที่ย่อมมีบริบทที่มีผลต่อการจัดการ

ประชุมชนที่แตกต่างกันไป งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาแนวความคิดของประชาชนในพื้นที่ โดยรอบโครงการจัดตั้งป่าชุมชนแม่หาร ซึ่งได้แก่ประชาชนในหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านภาคที่มีต่อการดำเนินงานตามโครงการป่าชุมชนของบ้านแม่หาร เพื่อมุ่งตอบคำถามว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความ ห่วงแหนและช่วยดูแลรักษาทรัพยากรที่อยู่ใกล้ๆ ตัวเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของพวกเขาอย่างยั่งยืนผลที่ได้จากการศึกษาโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หารจะช่วยให้ประชาชนได้เกิดแนวความคิดและนำไปใช้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศที่สามารถชี้แนะแนวทางพัฒนา และจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรประชาชนท้องถิ่นเพื่อประโยชน์โดยตรงของพวกเขา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(Objectives of the Study)

การวิจัยเรื่อง การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ กล่าวคือ

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของราษฎรบ้านแม่หาร ตำบลบ้านภาค อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อทราบถึง การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของราษฎรบ้านแม่หาร และการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร
3. เพื่อทราบวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนของราษฎรบ้านแม่หาร
4. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของราษฎรบ้านแม่หาร ในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Results)

1. เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในแนวความคิด และแนวทางปฏิบัติในการจัดการป่าชุมชนของท้องถิ่น
2. ให้ผู้บริหารงานป่าไม้ สามารถนำผลการวิจัยมาปรับใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น
3. เป็นข้อมูลสำหรับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตแม่สะเรียง ที่ได้จากการศึกษาไปปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน การจัดการป่าชุมชนและประชาชนดำเนินการไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการป่าชุมชนมากยิ่งขึ้น
4. ผู้ที่สนใจสามารถนำผลการศึกษานี้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์ป่าชุมชนได้

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

(Scope and Limitations of Study)

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตและข้อจำกัดดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะวิธีการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของราษฎรบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอนเท่านั้น ผลการวิจัยจะเทียบเคียงกับโครงการอื่นได้โดยจำกัด
2. ข้อมูลในการวิจัยได้จากการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน แม่หารหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 180 คน ระหว่างเดือนมิถุนายน-เดือนกรกฎาคม 2541

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ (Operational Definitions of Terms)

ป่าชุมชน (community forest) หมายถึง พื้นที่ป่าที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นป่าของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชนและเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

สถานภาพการถือครอง หมายถึง ลักษณะของการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจเป็นที่ดินของตนเองทั้งหมด เช่าทั้งหมด หรือเช่าบางส่วน และเป็นของตนเองบางส่วน

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน หมายถึง การได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้ร่วมกันรักษาไว้ ได้แก่ ใช้น้ำและผลผลิตจากป่าชุมชนให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

การอนุรักษ์ป่าชุมชน (community forest conservation) หมายถึง การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่อาศัยอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยไม่เกิดการบุกรุกทำลายป่า เพื่อประโยชน์ของการขยายพื้นที่การปลูกพืช หรือการหารายได้เพิ่มจากป่าไม้ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการบุกรุกทำลายป่าต่อไป

โครงการ หมายถึง กิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน

โครงการป่าชุมชน ในที่นี้หมายถึงโครงการป่าชุมชนของบ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาบ อำเภอมะเข่เรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม หมายถึง ลักษณะต่างๆ ของผู้ให้ข้อมูลทาง ภายนอก เศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ กับลักษณะงานที่ปฏิบัติ

เพศ หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิงหรือชาย

อายุ หมายถึง จำนวนเวลาเป็นปีของผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เกิดจนถึงเวลาบันทึกข้อมูล

ระดับการศึกษา หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาชั้นสูงสุดของผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับการศึกษาในระบบ

สถานภาพสมรส หมายถึง การที่ผู้ให้ข้อมูลเป็นโสด แต่งงานแล้วหย่าร้างหรือเป็นหม้าย

อาชีพ หมายถึง อาชีพที่ได้ประกอบในการเลี้ยงชีพและครอบครัว

อาชีพ หมายถึง อาชีพที่ได้ประกอบในการเลี้ยงชีพและครอบครัว
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในบ้านของผู้

ให้ข้อมูล

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

(REVIEW OF RELATED LITERATURES)

การวิจัยเรื่อง การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและวรรณคดีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความกระจ่าง ซึ่งปัญหาและดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง โดยครอบคลุมดังนี้

1. ความเป็นมาของการจัดตั้งป่าชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน
3. รูปแบบและพัฒนาการป่าชุมชน
4. เงื่อนไขการจัดตั้งป่าชุมชน
5. รูปแบบของป่าชุมชนที่จัดตั้งโดยโครงการของรัฐ
6. การดำเนินการโครงการ
7. การประเมินผลโครงการ
8. ความเป็นมาของบ้านแม่หาร

ความเป็นมาของการจัดตั้งป่าชุมชน

การป่าไม้ชุมชนมีประวัติการพัฒนามานานแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากปรัชญาพื้นฐานของการดำรงชีวิต ศาสนา และความเชื่อของประชาชน ความจำเป็นในการใช้ดินเพื่อการเกษตรโดยมีชุมชนอยู่ในพื้นที่ป่าไม้และการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ตามประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัจจุบันประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ ได้ร่วมกันใช้ป่าไม้เพื่อสนองความต้องการของหมู่บ้านในสภาพต่าง ๆ เช่น การรักษาเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ การรักษาป่าไม้เพื่อเป็นสถานประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การรักษาป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร และยารักษาโรค การป่าไม้ชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ จึงมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับการต้องการของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีต่อป่าไม้และสภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น การป่าไม้ชุมชน จึงเป็นการทำความเข้าใจกับระบบการจัดการป่าไม้ของท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้

หลักการสำคัญของป่าไม้ชุมชนอยู่ที่การให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม (people's participation) ในการดำเนินการป่าไม้เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยให้พยายาม

ช่วยเหลือตนเอง รัฐบาลและเจ้าหน้าที่จะให้คำแนะนำและช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นเฉพาะที่เกินกำลังความสามารถที่ชุมชนจะช่วยเหลือตนเองด้วยเท่านั้น เป็นการช่วยเหลือให้ช่วยเหลือตนเองได้ จึงได้พยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดการ ปลุ๊ก บำรุง ป้องกัน รักษา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ด้วยตนเอง ทั้งนี้จุดมุ่งหมายสุดท้ายของการป่าไม้ชุมชนคือ จะได้หยุดการทำลายป่า ชาวชนบทเองจะได้รับความรู้และเทคนิคไปดำเนินการกับต้นไม้และป่าไม้ให้เกิดประโยชน์อีกทั้งเป็นแนวทางที่จะทำให้ประชาชนและทรัพยากรป่าไม้อยู่ร่วมกันได้ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน (นิวัต เรื่องพานิช, 2530: 1)

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยความสะดวกต่อมนุษยชาติในหลาย ๆ ด้าน แนวคิดในการรักษาป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาและดำเนินการต่อเนื่อง ผลของการพัฒนาและดำเนินการรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้มีส่วนก่อให้เกิดการกำหนดนโยบาย และการปฏิบัติต่อแหล่งป่าไม้ในรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพนิเวศวิทยา สังคม และการเมืองของประเทศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย อย่างไรก็ตามจากผลพวงของการขยายตัวของความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าไม้มีอยู่ทั่วไปได้ก่อให้เกิดแนวความคิด ในการร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบใหม่ที่ได้ให้ความสำคัญต่อผู้รับประโยชน์ใกล้ชิดป่าที่สุด ซึ่งพึ่งพิงและอาศัยอยู่แหล่งป่าไม้ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าที่ใกล้ๆ หมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของตน แนวความคิดดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการป่าไม้ในพื้นที่ขนาดเล็กที่เรียกว่า ป่าชุมชนขึ้น (โกมล แพรกทอง, 2533: 5)

ป่าไม้ชุมชนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชน ในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งอาหารสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่าเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ดังนั้นเมื่อป่าถูกถางจนเตียนไปย่อมทำให้สิ่งที่คนในชุมชนต้องการนั้นร่อยหรอลงไปด้วย ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ในความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชุมชนนั้น ชุมชนต่าง ๆ ได้พัฒนาการจัดการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น บางชุมชนอาจตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มอนุรักษ์ขึ้น เพื่อดูแลการใช้ประโยชน์จากป่า บางชุมชนอาจมีระบบความเชื่อเป็นแกนนำในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ทั้งนี้เพราะทุกชุมชนจะมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในชุมชน

เช่น ความเชื่อป่าชุมชนนี้จึงเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของคนในชุมชนต่อการจัดการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความของโกมล แพรกทอง (2535: 35) ที่ว่าป่าชุมชนเป็นรูปแบบของการจัดป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ตามความต้องการของชุมชน

การพัฒนาป่าชุมชนได้อยู่บนพื้นฐานของความคิด 4 ประการ คือ

1. แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งประกอบเป็นระบบนิเวศอยู่ภายใต้การโยงใยของระบบเชื่อมโยงต่างๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศน์ อย่างไรก็ตาม โดยที่พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ จึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศโดยไม่มีการทำลาย

2. แนวความคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่างๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งไม้ใช้สอยและเป็นศูนย์รวมจากจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทมีวิถีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่า นับว่าเป็นความรู้และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็งเพื่อการพัฒนาชนบท กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่นๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3. แนวความคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้ จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้สามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการ

กระจายงานให้หน่วยงานภูมิภาคสามารถที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการนั้น

4. แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่นอกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอ ป่าไม้เป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยผลต่อมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น ป่าใช้สอย แหล่งช้บน้ำ การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษาและควบคุมคุณธรรมชาติ ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ภายใต้การจัดการที่เหมาะสมป่าสามารถให้ประโยชน์หลายๆ อย่างในลักษณะเอเนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งป่าไม้

รูปแบบของป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (2533:8) กล่าวว่า ป่าชุมชนได้มีการวิวัฒนาการมาในประเทศไทยมาช้านาน มีวิธีการจัดการแตกต่างกันไประหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจและนิเวศวิทยาของพื้นที่นั้น ๆ สภาพการพึ่งพิงพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกัน ตามความจำเป็นจะต้องพึ่งพาป่าสภาพของชุมชนสามารถแบ่งออกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันในการใช้ที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ สูง แหล่งป่าไม้ที่จะมีขึ้นได้ จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งจะมีการควบคุม และคุ้มครองโดยหลายหน่วยงาน

2. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะม้ที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งช้บน้ำ

3. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งช้บน้ำต่าง ๆ

ป่าชุมชนที่ได้วิวัฒนาการขึ้นมาในสภาพชุมชนลักษณะต่างๆ ทั้ง 3 ลักษณะในประเทศไทยคือ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยประชาชนได้ร่วมกันรักษาไว้ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน จากวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ สามารถที่จะแบ่งรูปแบบของป่าชุมชนออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม กับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม

ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นแบบป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ โดยมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. การอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เช่น การรักษาป่า ดอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การรักษาป่าช้าในภาคเหนือ ซึ่งเป็นไปตามประเพณีของท้องถิ่นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ป่าดังกล่าวจะถูกรักษาไว้โดยไม่มีการทำลาย
2. การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแหล่งชับน้ำ เป็นการรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งชับน้ำให้กับพื้นที่นาหรือพื้นที่ประกอบเกษตรกรรมอื่น ๆ หรือเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ที่จะชะล้างทรายเข้าสู่พื้นที่นา พื้นที่ป่าชับน้ำของหมู่บ้าน จะพบได้ในชุมชนของเขาที่มีการทำนา เช่น กะเหรี่ยง และในกลุ่มคนไทยในที่ราบ จะรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งชับน้ำจะรักษาไว้ นอกจากเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และของป่าต่าง ๆ อย่างดี
3. การอนุรักษ์ป่าไว้เป็นเขตอภัยทาน: ได้แก่ พื้นที่ป่าซึ่งห้ามล่าสัตว์ตัดชีวิตตามหลักของพุทธศาสนา เป็นที่ยอมรับไม่มีการล่าสัตว์ตัดชีวิตในอาณาเขตพื้นที่ดังกล่าวและไม่มีการตัดไม้ จะรักษาไว้เพื่อความร่มรื่น และเป็นที่พักพิงของสัตว์และมนุษย์ทางด้านจิตใจ เป็นพื้นที่ซึ่งมีความร่มรื่นใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ จะพบเห็นตามวัดทั่วไปในภูมิภาคของประเทศ
4. การอนุรักษ์พื้นที่เป็นที่พักผ่อน: พื้นที่นี้เน้นการรักษาสภาพป่าไว้ตามธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นของกลางที่ให้ทุกคนในหมู่บ้านได้เข้ามาพักผ่อนหย่อนใจ
5. การอนุรักษ์พื้นที่ไว้เป็นแหล่งอาหาร และใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปราษฎรจะรักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้ เพื่อการเก็บหาอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูกรักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้เพิ่มให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

ป่าชุมชนแบบพัฒนา

ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นสำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพิงอาศัยได้ เนื่องจากการขาดแคลนแหล่งป่าไม้หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ไม่สามารถที่จะอำนวยประโยชน์ให้

ได้ ป่าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการใช้ที่ดินและสถาบันที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย เป็นป่าที่ได้รับการสร้างขึ้นในบริเวณที่ดินประเภทต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น ที่สาธารณะ ที่สองข้างทาง ที่อ่างเก็บน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ฟืน ถ่าน และเพื่อการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างที่ไม่ใหญ่โต
2. ป่าโรงเรียน เป็นการปลูกป่าขึ้นในบริเวณโรงเรียนเพื่อการศึกษาทางด้านการเกษตรจากโรงเรียน และการใช้ประโยชน์จากรายได้ การจำหน่ายผลประโยชน์จากต้นไม้สำหรับเป็นอาหารกลางวัน สำหรับเด็กที่ยากจนในโรงเรียน
3. การพัฒนาวัดป่า เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณวัดหรือสำนักสงฆ์ เพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะกับการสงบทางด้านจิตใจ และใช้ประโยชน์จากไม้ในกิจกรรมของวัดซึ่งเป็นแหล่งรวมใจของประชาชนในท้องถิ่น ในพิธีเทศกาลทำบุญต่าง ๆ
4. การกันพื้นที่ดินไว้เป็นป่าจำนวน 20 % ของพื้นที่จัดสรรที่ดิน เพื่อเป็นแหล่งใช้สอยของหมู่บ้านที่ได้รับจากการจัดที่ดินตามมติของคณะกรรมการการจัดที่ดินแห่งชาติ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2499 เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน
5. การจัดป่าของชาติให้เป็นป่าชุมชน ตามนัยมติของที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาที่ดินครั้งที่ 4/2530 เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2530 ให้กันพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ไม่เกิน 500 ไร่ และไม่ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สำหรับเป็นป่าชุมชน โดยให้องค์กรของหมู่บ้าน ตำบล เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นผู้ดูแล

รูปแบบและพัฒนาการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนได้มีการวิวัฒนาการตนเองมาตามลำดับ ตามสภาพความต้องการใช้ประโยชน์ของราษฎรในท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ป่า และตามสภาพความเชื่อถือและประเพณีในแต่ละท้องถิ่น การจัดการป่าชุมชนในประเทศไทยได้มีรูปแบบการพัฒนาในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (กองการจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, 2532: 5)

การสงวนป่าไม้โดยชุมชน

ในท้องที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยสามารถที่จะเห็นป่าซึ่งราษฎรได้ยึดถือไว้เป็นป่าของหมู่บ้าน อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจของราษฎรในหมู่บ้านดังกล่าว อาจจะเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นป่าช้า หรือป่าเหวนในภาคเหนือ ซึ่งชาวบ้านรักษาไว้เป็นสถานที่เผาศพของหมู่บ้านหรือเป็นที่อยู่

ของบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เช่น ป่าปู้ตา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในบางพื้นที่สภาพป่าไม้ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งซบน้ำของหมู่บ้าน เป็นเขตอภัยทาน จากความเชื่อถือเหล่านี้ได้เป็นส่วนรักษาสภาพป่าไม้ในพื้นที่บางแห่งให้ยืนยาวตลอดมาโดยไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ จากการลักลอบตัดฟันไม้ หรือการบุกรุกเพื่อเปิดป่า สภาพป่าไม้ในพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกรักษาไว้จากความรักและห่วงใยของราษฎรโดยมีกติกายอมรับร่วมกันในการรักษาป่าไว้ แนวความคิดเกี่ยวกับการมีพื้นที่ป่าสำหรับหมู่บ้านจึงเกิดขึ้นมาแล้ว โดยไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่าเกิดขึ้นเมื่อไร เนื่องจากมิได้มีการจัดทำระเบียบไว้ จึงไม่สามารถที่จะหาข้อมูลที่แน่นอนได้

การจัดป่าเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยชุมชน

อาชีพการทำไม้และความต้องการใช้สอยไม้ของราษฎรในท้องถิ่นมีผลให้มีการจัดระบบการจัดไม้ที่เปิดโอกาสให้ราษฎรในท้องถิ่นได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าใกล้ชุมชน เช่น ในช่วงปี พ.ศ. 2444 กรมป่าไม้ได้ประกาศข้อบังคับว่าด้วยการไม้สักรายย่อยในเขตภาคพื้นพิชณูโลก เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรที่มีอาชีพทำไม้ในท้องที่ได้ทำไม้ในพื้นที่บางแห่งและได้กำหนดให้มีระเบียบว่าด้วยการให้ทำไม้ขอนสักและไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้ว เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรในพื้นที่ได้ทำไม้ เพื่อเพิ่มรายได้และสงวนอาชีพ ซึ่งนับเป็นบทบาทที่กรมป่าไม้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดให้มีป่าชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรก

ในช่วงปี พ.ศ. 2509 ถึงปี พ.ศ. 2513 ได้มีการโต้ตอบเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างนักวิชาการป่าไม้ของกรมป่าไม้หลายครั้งเกี่ยวกับความพยายามในการที่จะวางโครงการทำไม้ให้ราษฎรในท้องถิ่นได้ใช้ประโยชน์โดยตรงในช่วงนี้ได้มีการเสนอบทความเกี่ยวกับ community forest ในวงการป่าไม้ นอกจากนั้นก็มีคำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่นำมาใช้ เช่น village supply, village supply forest ซึ่งเน้นถึงการจัดป่าไม้เพื่อราษฎรในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามก็ได้มีการตระหนักว่าราษฎรควรจะได้รวมกลุ่มเพื่อดูแลป่าเองแต่มิได้มีข้อยุติแต่อย่างใด ได้มีการประชุมขึ้นในกรมป่าไม้เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2513 เพื่อกำหนดหลักการเกี่ยวกับ village supply forest โดยมีข้อสรุปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวัดเพื่อการผลิตไม้หลายประการ คือ

1. เพื่อใช้สอยสำหรับราษฎรในท้องถิ่น เช่น สร้างบ้าน ฯลฯ
2. เพื่อใช้สอยสำหรับประกอบกิจกรรมอุตสาหกรรมบางประเภทผู้ขอรับอนุญาตทำไม้เอง เช่น ทำฟืนให้โรงงานน้ำตาล โรงงานทำอิฐ
3. เพื่อใช้สอยสำหรับกิจกรรมสาธารณูปโภค การกุศล และการใช้สอยตามความจำเป็นอื่น ๆ อันมิใช่เพื่อการค้า

การจัดป่าชุมชนในที่จัดสรรที่ดิน

สำหรับการยอมรับแนวความคิดทางด้านการจัดป่าชุมชนที่ปรากฏขึ้นเป็นหลักฐานนั้นปรากฏว่าในช่วงการจัดสรรที่ดินให้ราษฎรตามประมวลกฎหมายที่ดินนั้นได้มีการประชุมคณะกรรมการจัดสรรที่ดินซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลและผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี เสนอขออนุมัติโครงการจัดที่ดินเพื่อประชาชนอยู่อาศัยและประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพตามควรแก่สภาพ ที่ประชุมได้อนุมัติโครงการและมีมติให้จังหวัดดำเนินการโครงการได้และให้เจ้าหน้าที่กันเขตป่าไม้ไว้เพื่อให้ราษฎรมีไม้ใช้ และเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดิน ซึ่งจากผลของมติของที่ประชุมคณะกรรมการจัดที่ดินครั้งนี้ก็ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างกรมป่าไม้และกรมที่ดินและได้วางหลักเกณฑ์และรายละเอียดในการกันเขตภายในบริเวณที่ดินผืนใหญ่ที่จะจัดให้ประชาชนตามโครงการของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ เพื่อถือปฏิบัติสำหรับการจัดที่ดินในป่าไม้ของกรมป่าไม้ และหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินการในเขตที่ดินป่าไม้จนถึงปัจจุบันดังนี้

1. จัดให้มีเขตป่าไม้เป็นสมบัติส่วนกลาง ประมาณร้อยละ 20 ของเนื้อที่ดินผืนใหญ่นั้น
2. ให้นำบุคคลที่ได้รับการจัดสรรที่ดินแต่ละแปลงสงวนต้นไม้ภายในเขตที่ดิน ที่ได้รับการจัดแบ่งเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดินเพื่อบังลม และเพื่อให้มีไม้ไว้ใช้สอยภายในครอบครัวเป็นแนวหรือห่ออม ๆ ตามความเหมาะสมของรูปที่ดินและภูมิประเทศ
3. ให้สงวนต้นไม้ตามแนวถนนสายใหญ่ภายในบริเวณที่ดินผืนใหญ่ที่จัดสรร ทั้งสองข้างถนนตามสมควร

การปลูกป่าชุมชน

การปลูกป่าชุมชนมีการดำเนินงานที่ยาวนานโดยเริ่มจากการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ ในปี พ.ศ. 2485 กรมป่าไม้ได้กำหนดให้หน่วยงานในกรมป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในภูมิภาคต่างๆ ดำเนินการปลูกต้นไม้ในสถานที่ราชการได้ถือปฏิบัติตลอดมา จนถึงปี พ.ศ. 2503 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2503 กำหนดให้วันเข้าพรรษาของทุกปี เป็นวันต้นไม้ประจำปีแห่งชาติ จากผลการดำเนินงานดังกล่าวนี้ได้มีการปลูกต้นไม้ในสถานที่ราชการ วัด และโรงเรียน รวมทั้งที่ดินของราษฎรเป็นจำนวนมาก ผลของการส่งเสริมการปลูกป่าในวันต้นไม้ประจำปีแห่งชาติได้พัฒนามาเป็น การปลูกป่าชุมชน

เกษตรของชุมชนอยู่โดยนัยนี้ ป่าชุมชนยอมไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงโดยสิ้นเชิงและไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลายได้อีกต่อไป

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานเบื้องต้นจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เพื่อการเกษตร และการใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือนและเป็นไม้เชื้อเพลิงไปไม้สำหรับมุงหลังคา รวมทั้งการเก็บของป่าเพื่อขาย เป็นต้น การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ร่วมของชุมชนเอาไว้นั่นเอง

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า จิตสำนึกในการรักษาป่า มีความเข้มข้นและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และการพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติในทางเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล้ำล่วงรุกล้ำบุคคลภายนอก จิตสำนึกในการรักษาป่าอาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ มากมายดังต่อไปนี้ คือ

4.1 จิตสำนึกในการรักษาป่า เกิดจากประเพณีความเชื่อ และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดต่อกันมา โดยนัยนี้ ป่าชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้นเท่านั้น หากแต่คือวิถีของผู้คนในชุมชน ป่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ โครงสร้างอำนาจ กฎระเบียบ คุณภาพชีวิต อุดมการณ์ โลกทัศน์และระบบคุณค่าทางสังคม

4.2 จิตสำนึกในการรักษาป่า เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน ป่าชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาป่าซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการผลิตในภาคเกษตร ความเชื่อมโยงระหว่างป่ากับระบบนิเวศและระบบการผลิต ส่งผลให้การรักษาป่าชุมชน

4.3 จิตสำนึกในการรักษาป่าเกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก การเข้ามาแย่งชิงทรัพยากร โดยคนภายนอกมักก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างรุนแรงจากชุมชน

4.4 จิตสำนึกในการรักษาป่าเกิดจากปัญหาภัยแล้ง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ภาวะฝนแล้งหรือมาล่าช้า ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและการผลิตทางการเกษตรได้ช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่า หากปล่อยให้เหตุการณ์ยังคงเป็นไปเช่นนี้ จะมีผลกระทบต่อภารกิจของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนแทบทุกแห่งที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนที่มีผู้นำ ทั้งผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำที่เป็น

ทางการที่มีความเข้มแข็งและมีภูมิปัญญาสูง ผู้นำนอกจากจะสามารถควบคุม และรักษา กฎระเบียบต่าง ๆ ของชุมชนได้แล้ว ยังต้องสามารถปรับใช้ภูมิปัญญาและจารีตประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ยิ่งไปกว่านั้น คุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของผู้นำชุมชน คือ การทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก

6. ชุมชนจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ชุมชนที่สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ ล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนที่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ใช้และดูแลรักษาป่า เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอนุรักษ์ป่า คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นต้น องค์กรประชาชนอาจเป็นองค์กรตามประเพณี หรือองค์กรทางการที่รัฐจัดตั้งขึ้นก็ได้ แต่องค์กรเหล่านี้จะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

7. จะต้องมีการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน ชุมชนบ้านป่าในอดีตทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดเป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน และชุมชนมีสิทธิในการดูแลจัดการและออกกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์

8. จะต้องมีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ชุมชนจะต้องมีวิธีการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นทรัพย์สินของส่วนรวมอย่างยั่งยืนและมีความเป็นธรรมต่อชุมชนส่วนรวม

รูปแบบของป่าชุมชนที่จัดตั้งโดยโครงการของรัฐ

การดำเนินงานของป่าชุมชนโดยรัฐที่ผ่านมามีจนถึงปัจจุบันมีดังนี้ (เสนห์ จามริก, 2536: 38)

1. การจัดที่ดินป่าไม้สำหรับเป็นป่าชุมชน

1.1 การจัดป่าชุมชนในที่ดินจัดสรรที่ดิน สืบเนื่องจากมติที่ประชุมคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2499 เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2499 กำหนดให้กันเขตป่าไม้ในโครงการจัดสรรที่ดิน เพื่อให้ราษฎรมีไม้ใช้และเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดิน กรมป่าไม้และกรมที่ดินจึงได้ร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์และรายละเอียดในการกันเขตภายในบริเวณที่ดินผืนใหญ่ที่จะจัดให้ราษฎรตามโครงการดังกล่าว โดยจัดให้มีการกันเขตป่าไม้เป็นสมบัติส่วนกลางประมาณร้อยละ 20 ของเนื้อที่ดินผืนใหญ่นั้น แนวทางการกันที่ดินนี้ได้ถือเป็นหลักปฏิบัติ

สำหรับการจัดที่ดินป่าไม้ของกรมป่าไม้ และหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินการในเขตที่ดินป่าไม้จนถึงปัจจุบัน

1.2 การจัดป่าเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยชุมชนในปี พ.ศ. 2513 กรมป่าไม้ได้กำหนดให้มีการจัดทำป่าโครงการเพื่อการใช้สอยแบบเอนกประสงค์ โดยให้จังหวัดต่าง ๆ คัดเลือกพื้นที่ป่าเพื่อนำมาใช้ในการจัดการเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยสำหรับราษฎรในท้องถิ่นนานาประการ อันได้แก่ ใช้สำหรับสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมอุตสาหกรรมบางประเภทของผู้ขอรับอนุญาตทำไม้เอง เช่น ทำพื้นที่ให้โรงงานผลิตน้ำตาล โรงงานผลิตอิฐ สำหรับกิจการสาธารณูปโภค การกุศล และการใช้สอยตามความจำเป็นอื่น ๆ อันมิใช่เพื่อการค้า

1.3 การจัดป่าธรรมชาติเป็นป่าชุมชน สืบเนื่องจากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2525 ให้ปรับปรุงการจำแนกประเภทที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ถาวรเสียใหม่ คณะกรรมการพัฒนาที่ดินจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2530 กำหนดให้กันพื้นที่ป่าหย่อมเล็กหย่อมน้อยที่มีพื้นที่ไม่เกิน 500 ไร่ และไม่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อมอบให้องค์กรประชาชนในท้องถิ่น อันได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นผู้ดูแล ในปัจจุบันมีการกำหนดป่าชุมชนลักษณะนี้แล้วประมาณ 75,000 ไร่

2. การส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน การส่งเสริมกิจกรรมการปลูกป่าชุมชนมีพัฒนาการของการดำเนินงานมานานตามลำดับเหตุการณ์ดังนี้

2.1 ช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2484-2503) ในปี พ.ศ. 2484 กรมป่าไม้ส่งเสริมให้หน่วยงานอื่นๆ ในภูมิภาคต่างๆ ปลูกต้นไม้ในสถานที่ราชการ โรงเรียน วัด ฯลฯ ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นวันชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 รัฐบาลกำหนดให้วันชาติซึ่งตรงกับวันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันปลูกต้นไม้ประจำปีแห่งชาติ โดยส่งเสริมให้ประชาชนรับกล้าไม้ไปปลูกในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปี พ.ศ. 2503 มีการประกาศยกเลิกวันชาติ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2503 กำหนดให้วันเข้าพรรษาของทุกปีเป็นวันปลูกต้นไม้ประจำปีแห่งชาติ ต่อมาในวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2532 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้เปลี่ยนแปลงวันปลูกต้นไม้ประจำปีแห่งชาติจากวันเข้าพรรษาของทุกปีเป็นวันวิสาขบูชาของทุกปี เพื่อให้เหมาะสมกับฤดูกาลของการปลูกต้นไม้

2.2 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2504-2519) นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการป่าไม้มุ่งเน้น

ในเรื่องของการป้องกันรักษาป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สัตว์ป่า และการปลูกป่า การสงวนป่า ซึ่งรัฐเป็นผู้ดำเนินการและควบคุมเอง เป็นการวางแผนการพัฒนาป่าไม้จากเบื้องบนโดยประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

2.3 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการป่าไม้เน้นหนักในด้านเร่งรัดการปลูกป่าในบริเวณพื้นที่รกร้างว่างเปล่าและเสื่อมโทรม ซึ่งกรมป่าไม้ได้ดำเนินนโยบายเพื่อให้เข้าถึงประชาชน เนื่องจากตระหนักว่าประชาชนเป็นกำลังสำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยชักชวนให้ประชาชนร่วมมือในการปลูกป่าตามโครงการอาสาพัฒนาปลูกป่าในฤดูฝน ซึ่งกรมป่าไม้เป็นผู้สนับสนุนกล้าไม้ โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก รัฐจึงกำหนดให้มีโครงการต่อเนื่องไปอีก 3 ปี เรียกว่า “โครงการปลูกป่ายืนต้นแบบอาสาอาสา”

นอกจากนี้ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 นี้ การบุกรุกทำลายป่าได้รุนแรงขึ้นจากการสำรวจโดยดาวเทียมในปี พ.ศ. 2521 พบว่า มีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่ประมาณร้อยละ 34.15 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการแผ้วถางป่ารอบ ๆ หมู่บ้านของป่าชุมชนในชนบท ซึ่งมีความจำเป็นทางด้านการใช้ไม้ฟืนและถ่าน และนับวันแหล่งไม้ฟืนและถ่านจากป่าธรรมชาติจะขาดแคลนมากขึ้น ซึ่งกรมป่าไม้ได้ตระหนักถึงปัญหาข้อนี้ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 นี้ กรมป่าไม้จึงริเริ่มให้มีโครงการปลูกป่าฟืนชุมชนขึ้นดังนี้

2.3.1 โครงการปลูกป่าฟืนสำหรับหมู่บ้าน ดำเนินการในระหว่างปี พ.ศ. 2520-2522 มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตไม้ฟืนให้กับหมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงหน่วยปรับปรุงต้นน้ำและหน่วยพัฒนาต้นน้ำ

2.3.2 โครงการป่าไม้หมู่บ้านสำหรับใช้สอยและทำฟืน เป็นส่วนหนึ่งของโครงการจัดหมู่บ้านหลวงพัฒนาชาวเขา ตามนโยบายมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2520 และเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2520 โดยจะใช้พื้นที่โดยเฉลี่ยประมาณ 1.5 ไร่ต่อครอบครัว ซึ่งจัดการป่าธรรมชาติหรือจัดพื้นที่เพื่อปลูกป่าชุมชนสำหรับหมู่บ้าน

2.3.3 โครงการปลูกป่าไม้ฟืนและไม้ใช้สอยเป็นส่วนหนึ่ง ของโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูงตามแผนการพัฒนาเกษตรภาคเหนือ ภายใต้โครงการเงินกู้จากธนาคารโลก เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2523 ระยะเวลาโครงการ 5 ปี ทำการปลูกไม้ฟืนและไม้ใช้สอยเพื่อชุมชนชาวเขา โดยกันพื้นที่ส่วนหนึ่งในพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านชาวเขาเป็นพื้นที่ป่าฟืน มี เนื้อที่สามารถผลิตไม้ฟืนเพื่อสนองความต้องการของชาวเขาประมาณ 1 ใน 3 ของความต้องการทั้งหมด

2.3.4 โครงการปลูกป่าเพื่อชุมชน สำหรับหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของโครงการร่วมมือระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาทางการศึกษาและพัฒนาพลังงานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524-2527 ศึกษาเน้นทางด้านการศึกษาข้อมูลต่างๆ ในการจัดทำโครงการปลูกป่าฟื้นชุมชนสำหรับหมู่บ้าน และส่งเสริมให้ราษฎรปลูกป่าสำหรับเป็นแหล่งไม้ฟืนและถ่าน

2.4 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กรมป่าไม้ยังคงดำเนินการโครงการป่าฟื้นชุมชนอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการต่างๆ ดังนี้

2.4.1 ภายใต้โครงการพัฒนาสตรีทางด้านป่าไม้ ตามความช่วยเหลือของ ESCAP เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2525 ระยะเวลา 2 ปี เพื่อฝึกอบรมสตรีในหมู่บ้านให้เข้าใจวิธีการปลูกป่าฟื้นชุมชน การบำรุงรักษากล้าไม้และการปรับปรุงเตาหุงต้มเพื่อลดการใช้ไม้ฟืน

2.4.2 ภายใต้โครงการจัดหมู่บ้านป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2518 เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2526 โดยโครงการจะใช้พื้นที่ซึ่งกันไว้อย่างน้อย 100 ไร่ เป็นส่วนกลางของหมู่บ้านในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สำหรับเป็นพื้นที่ปลูกป่าเพื่อการผลิตไม้ฟืนของหมู่บ้าน

2.4.3 ภายใต้โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน ด้านป่าไม้มีแผนดำเนินการ 4 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2527-2530 เพื่อปลูกป่าฟื้นสำหรับหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบของหน่วยพัฒนาต้นน้ำหน่วยที่ 33 (แม่สรวย)

นอกจากโครงการปลูกป่าฟื้นชุมชนแล้ว กรมป่าไม้ได้ริเริ่มโครงการปลูกไม้ใช้สอย และโครงการปลูกป่าชุมชนอีกหลาย ๆ โครงการดังนี้

1. โครงการปลูกป่าไม้ใช้สอย

1.1 ภายใต้โครงการพัฒนาชนบท โดยมาตรการจัดการลุ่มน้ำเขตน้ำพองตามความช่วยเหลือของ UNDP/FAO กำหนดระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2525-2529) เพื่อปลูกป่าไม้ใช้สอยปีละ 50 ไร่

1.2 ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรอาศัยน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามความช่วยเหลือของ USAID กำหนดเวลา 6 ปี (พ.ศ. 2526-2531) เพื่อปลูกป่าไม้ใช้สอยจำนวน 5,000 ไร่

1.3 โครงการทดลองและสาธิตการปลูกไม้ใช้สอย ภายใต้โครงการพัฒนาป่าไม้ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แจ่มตามความช่วยเหลือของ USAID กำหนดระยะเวลา 6 ปี (พ.ศ. 2525-2531) มีเป้าหมายในการปลูกไม้ใช้สอย 750 ไร่

1.4 โครงการปลูกป่าชุมชนสำหรับหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2525 ตามแนวนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้กรมป่าไม้สนับสนุนกล้าไม้ในการส่งเสริม

ให้ราษฎรปลูกไม้โตเร็วเพื่อเป็นไม้ใช้สอยฟืนและถ่าน รวมทั้งให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในพื้นที่
 สาธารณะประจำหมู่บ้าน วัด โรงเรียน เทศบาล และป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพเสื่อมโทรม
 ใช้พื้นที่แห่งละ 30-50 ไร่

1.5 โครงการปลูกป่าไม้ใช้สอยและโตเร็ว ดำเนินการตามแนวนโยบายการ
 พัฒนาชนบทในเขตพื้นที่เพื่อความมั่นคง ในปี พ.ศ. 2527 โดยให้ราษฎรในหมู่บ้าน อพป. เป็นผู้
 ปลูก กรมป่าไม้สนับสนุนกล้าไม้

1.6 โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินได้ร่วมกัน
 ดำเนินการในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2527-2529 ตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน
 ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2525 มีเป้าหมายโครงการดำเนินการใน
 พื้นที่ 6,920 หมู่บ้าน ใน 33 จังหวัด ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกรมป่าไม้จัด
 เตรียมกล้าไม้และกรมพัฒนาที่ดินขนส่งกล้าไม้ไปแจกจ่ายให้ราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมายปลูก
 ในที่สาธารณะ ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ที่หัวไร่ปลายนา ที่โรงเรียน ที่วัด หมู่บ้านละ 5 ไร่

2.5 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-
 2534) ดำเนินงานตามโครงการปลูกป่าเพื่อชุมชนที่กล่าวมาตั้งแต่ก่อนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1
 จนถึงฉบับที่ 5 นั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานอยู่ในระดับสาธิตเพื่อให้ราษฎรเข้าใจเกี่ยวกับการ
 การปลูกต้นไม้ใช้สอย การดำเนินงานยังไม่อยู่ในระดับส่งเสริมให้เข้าสู่การยอมรับของราษฎร
 ในชนบทได้ งบประมาณส่วนใหญ่ได้จากการสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศ รัฐเพิ่งจะ
 เริ่มดำเนินการเพื่อถ่ายทอดสู่ประชาชนให้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังในช่วงปลายแผนพัฒนา
 ฉบับที่ 5 ภายใต้ชื่อ "โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน" ซึ่งเป็นโครงการที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา
 ชนบทยากจนแต่ก็ดำเนินการได้ในพื้นที่ไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ได้ถูกบรรจุไว้ในแผน
 พัฒนาฯ ฉบับที่ 6 โดยใช้ชื่อว่า โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชนจนถึงปี พ.ศ. 2532 เปลี่ยนเป็น
 โครงการพัฒนาป่าชุมชน โดยมีกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหลัก และได้มีการปรับปรุงแก้ไขรายละเอียด
 บางประการคือ เพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกป่าชุมชนจากหมู่บ้านละ 5 ไร่เป็นหมู่บ้านละ 50 ไร่
 หรือ 20,000 ต้น และปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการจากการเพาะชำกล้าไม้ นำไปแจกให้ราษฎร เป็น
 การส่งเสริมให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปลูกป่าชุมชนเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่การ
 คัดเลือกพื้นที่ การเลือกพันธุ์ไม้ที่จะปลูก การเพาะกล้าไม้ การปลูกและบำรุงรักษา รวมถึง
 การจัดการ และควบคุมผลประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนที่ร่วมกันดำเนินการนี้โดยรัฐเป็น
 ผู้สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มราษฎรจัดฝึกอบรม ตัวแทนกลุ่มราษฎร จัดฝึกอบรม

ตัวแทนกลุ่มราษฎรและครูในหมู่บ้านเป้าหมายให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานตามโครงการ

2.6 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539)โครงการพัฒนาป่าชุมชนได้ถูกกำหนดให้เป็นกิจกรรมหนึ่งในแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้การพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาจังหวัด ซึ่งมุ่งกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาค และเป็นกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

การดำเนินการโครงการ

ความหมายของโครงการ

โครงการ (project) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิเช่น Paul Gaddis 1959 (อ้างใน ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ, 2524:16) กล่าวว่า โครงการเป็นหน่วยองค์การหนึ่งที่มุ่งกระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาตามที่ได้กำหนดไว้ทั้งทางด้านเวลา งบประมาณ และการดำเนินงาน

L.M.D. Little and J.A. Mirriees (อ้างใน ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ, 2524:17) โครงการ หมายถึง แผนงานหรือส่วนหนึ่งของแผนงาน (scheme) ที่มีการลงทุนด้านทรัพยากร ซึ่งสามารถทำการวิเคราะห์และประเมินผลได้โดยอิสระหน่วยหนึ่ง

ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ (2524 : 16) ได้ให้ความหมายดังนี้ โครงการคือ กิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน กิจกรรมหรืองานดังกล่าวจะต้องเป็นหน่วยอิสระที่สามารถทำการวิเคราะห์ วางแผน และนำไปปฏิบัติพร้อมทั้งมีลักษณะแจ้งชัดถึงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเมื่อวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวังไว้สำเร็จสิ้นลง

ศุภชัย ยาวะประภาษ (2533 : 380) โครงการคือ กิจกรรมพื้นฐานที่กำหนดขึ้น เพื่อนำเอาวัตถุประสงค์ของหน่วยงานหรือองค์การไปปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างใน ปฐม นิคมานนท์, 2529:15) โครงการ หมายถึง กิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมรวมกันที่แสดงให้เห็นสภาพปัญหา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ ขั้นตอน ลักษณะกิจกรรม สถานที่ดำเนินการ ปัจจัยและอุปกรณ์การดำเนินการ ผล

ผลประโยชน์ที่ได้รับ ระยะเวลาดำเนินการ ผู้รับผิดชอบการจัดการและการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งแสดงข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคที่คาดการณ์ไว้ว่าอาจเกิดขึ้น

กฤษฎา กรุดทอง (2529:5) ให้ความหมายของโครงการดังนี้ โครงการเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่วัตถุประสงค์เด่นชัด มีกิจกรรมที่นำไปสู่วัตถุประสงค์ดังกล่าวอย่างเหมาะสม มีการจัดสรรทรัพยากรทางด้านแรงงาน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และเวลาอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

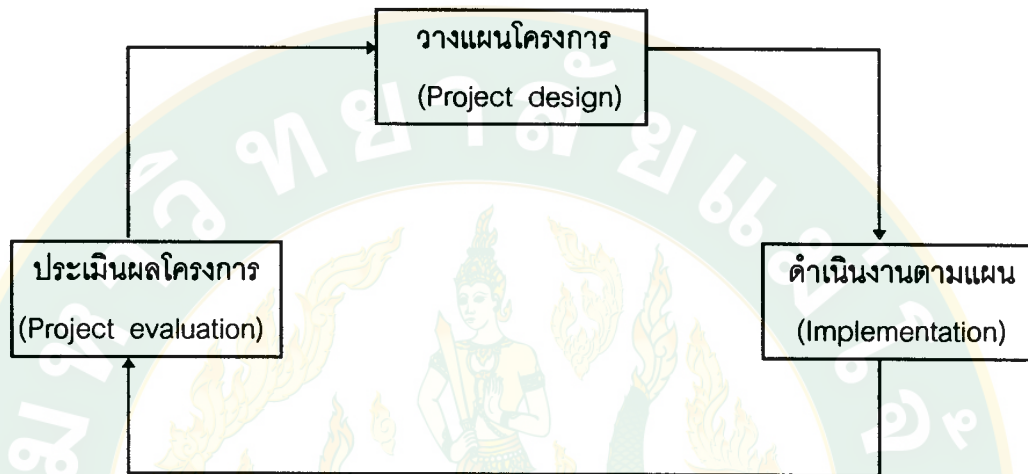
โดยทั่วไปแล้วโครงการมักเริ่มต้นจากปัญหา (problems) หรือความต้องการ (needs) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้วสภาพปัญหานั้นจะหมดไป หรือเบาบางลงไปตามเป้าหมายของโครงการที่ระบุไว้ความสำคัญของโครงการแต่ละโครงการน่าจะขึ้นอยู่กับความสำคัญปัญหาที่โครงการแต่ละอันมุ่งหวังจะจัดให้สิ้นไป โครงการที่สร้างขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาความอยู่รอดของประเทศน่าจะสำคัญกว่าโครงการที่สร้างขึ้นมาเพื่อหางานให้คนทำ แต่ไม่ได้แก้ปัญหาลึกลับ ปัญหาแต่ละอย่างไม่ควรมีข้อจำกัดว่าจะแก้ไขด้วยโครงการเพียงโครงการเดียว และวิถีทางในการแก้ไขปัญหา (solution) ก็ไม่จำเป็นต้องจำกัดให้มีเพียงอย่างเดียว

ลักษณะโครงการ

หลังจากที่ทราบถึงสภาพที่แท้จริงและลักษณะของปัญหาแล้ว งานโครงการมักจะเริ่มด้วยงานวางแผนโครงการ (project design) ผู้ดำเนินการวางแผนอาจจะเป็นคณะกรรมการหรือผู้เชี่ยวชาญงานคนใดคนหนึ่งก็อาจเป็นได้ เมื่อมีแผนโครงการแล้วอาจต้องมีการทดลอง (try out) หรือโครงการนำร่อง (pilot project) เพื่อดูผลของวิถีทางในการแก้ไขปัญหาที่ได้อีก ทั้งนี้เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขวิธีการให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จากนั้นแผนโครงการก็มักจะชี้จุดให้เริ่มดำเนินการตามแผนทั้งนี้เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขวิธีการให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จากนั้นแผนโครงการก็มักจะชี้จุดให้เริ่มดำเนินงานตามแผน (implementation) โดยมีหัวหน้าโครงการ (project manager) เป็นผู้รับผิดชอบควบคุมดูแลให้งานตามโครงการดำเนินไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ส่วนเจ้าหน้าที่ดำเนินงานคณะกรรมการที่ปรึกษาจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใดนั้นต้องแล้วแต่ลักษณะของโครงการ แต่เจ้าหน้าที่ด้านการประเมินผลควรจัดให้มีอยู่ประจำโครงการด้วย เพราะงานด้านการประเมินผลต้องทำกันอย่างมีระบบ และต้องสอดคล้องกับแผน โครงการตั้งแต่เริ่มต้นเสร็จสิ้นโครงการ

งานประเมินผลบางส่วนอาจต้องทำหลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้ว แต่ก็ต้องดูแผนโครงการนั้นด้วย

ขั้นตอนของการทำงานโครงการโดยส่วนใหญ่แล้วอาจแสดงได้โดย model ข้างล่างนี้

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการทำงานโครงการ

ลักษณะสำคัญของโครงการ

โครงการมีคุณลักษณะ คือ

1. เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนา ปรับปรุงงานเดิมหรือริเริ่มงานใหม่
2. มีระยะเวลาดำเนินงานที่แน่นอน ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด
3. เป็นกิจกรรมที่ทำเป็นครั้งคราว เป็นกรณีพิเศษ
4. เป็นระบบคือมีปัจจัยการผลิต กระบวนการและผลผลิตรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

เกี่ยวข้อง

5. มีลักษณะเป็นอนาคต เป็นการเตรียมการเพื่อปฏิบัติในอนาคต
6. มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนชัดเจน เพื่อมุ่งแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยเฉพาะ

ส่วนประกอบของโครงการ

โครงการมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ

1. ชื่อโครงการ
2. หลักการและเหตุผลระบุสภาพปัญหาและความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาดังกล่าว

3. วัตถุประสงค์ ระบุสถานะที่พึงประสงค์ภายหลังที่ปฏิบัติงานโครงการสิ้นสุดลงแล้ว
4. เป้าหมาย ระบุเครื่องชี้วัดหรือเกณฑ์ใช้ตรวจสอบการปฏิบัติงานโครงการว่าบรรลุที่พึงประสงค์
5. วิธีดำเนินการ ระบุรายการและขั้นตอนของกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่สถานะที่พึงประสงค์
6. ทรัพยากร ระบุถึงบุคลากร งบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์
7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ ระบุถึงสภาพที่ต้องการแก้ไข
8. การประเมินผล ระบุถึงการสอบวัดเครื่องชี้วัดเพื่อตัดสินใจว่าการปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร

วงจรของโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการมี 3 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผนโครงการ เป็นขั้นกำหนดแนวทางในการดำเนินงานโครงการ
2. การดำเนินงานโครงการ เป็นขั้นการปฏิบัติงานตามแผนโครงการที่กำหนดไว้
3. การประเมินผลโครงการ เป็นขั้นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานว่าบังเกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนหรือไม่ (Denis A.Rondinelli, อ้างใน กมล สงวัฒนา, 2531:30-33)

การวางแผนโครงการ (Project Planning)

การวางแผนโครงการ นับเป็นขั้นตอนแรกการบริหารโครงการ ถ้ามีการวางแผนได้ดีก็อาจจะกล่าวได้ว่า งานนั้นสำเร็จไปครึ่งทางแล้ว นักบริหารโครงการจึงควรให้ความสำคัญและสนใจเป็นพิเศษในขั้นตอนนี้ การวางแผนโครงการมีรายละเอียด ดังนี้

1. การกำหนดและนิยามโครงการ (project identification and definition) การที่จะได้มาซึ่งโครงการนั้น จะต้องพิจารณาจากปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับนโยบายของหน่วยงานในระดับที่เหนือขึ้นไปด้วย ในอดีตการกำหนดแผนหรือโครงการที่มีลักษณะที่มาจากเบื้องบน (top-down planning) แต่ในปัจจุบันแนวความคิดเรื่องการวางแผนจากเบื้องล่าง (bottom-up planning) ได้รับความสนใจและถูกนำมาใช้มากขึ้น เพื่อที่จะให้โครงการสามารถแก้ปัญหาหรือตรงต่อความต้องการที่แท้จริง

2. การวางโครงการ การเตรียมและการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ (project formulation, preparation and feasibility analysis) เป็นการเปลี่ยนสภาพข้อเท็จจริงที่ต้องการทำโครงการมาอยู่ในรูปของโครงการ ซึ่งจะต้องมีการเตรียมในด้านต่างๆ เช่น การหาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น การวิเคราะห์ความเป็นไปได้นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โครงการใดถ้ามีการศึกษาความเป็นไปได้อีกก็มักจะมีโอกาสประสบความสำเร็จโครงการเล็กๆ ที่มีขอบเขตการทำงานมีงบประมาณไม่มากนัก อาจใช้ประสบการณ์ก็พอที่จะทราบว่าโครงการนั้นมีโอกาสปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด แต่ถ้าเป็นโครงการใหญ่ๆ ที่มีขอบเขตการทำงาน มีงบประมาณจำนวนมาก ถ้าได้มีการศึกษาความเป็นไปได้อีกก็จะทำให้เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาอนุมัติว่าสมควรจะจัดทำโครงการนั้น หรือไม่ ความเป็นไปได้นี้สามารถพิจารณาความเป็นไปได้ในแง่มุมต่างๆ เช่น ความเป็นไปได้ด้านทางเทคนิค ซึ่งมักพิจารณาในแง่ของรายละเอียดของสิ่งที่โครงการสร้างขึ้นมา สถานที่ตั้งของโครงการ การออกแบบโครงการ การก่อสร้างต่างๆ เป็นต้น ความเป็นไปได้ด้านค่าใช้จ่าย ซึ่งมักพิจารณาในแง่ของการหาเงินทุนมาจากไหน มีเงินทุนเพียงพอหรือไม่ และความเป็นไปได้เศรษฐกิจ ซึ่งอาจมีการนำเทคนิคทางเศรษฐศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือ ได้แก่ มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (net present value) การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย-ผลประโยชน์ (cost-benefit analysis) การหาอัตราผลตอบแทนภายใน (internal rate of return) หรือ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย-ประสิทธิผล (cost-effectiveness analysis)

3. การออกแบบโครงการ (project design) เป็นการพิจารณาโครงการในรายละเอียดว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับงานอย่างไร จะมีการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ อย่างไร เราสามารถนำเทคนิคที่เรียกว่า ตารางเหตุผลสัมพันธ์ (logical framework) มาเป็นเครื่องมือเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

4. การประเมินโครงการ (project appraisal) เป็นการพิจารณารายละเอียดของโครงการก่อนที่จะมีการปฏิบัติงานตามโครงการ ผู้ที่มีหน้าที่อนุมัติโครงการจะต้องพิจารณาโครงการในแง่มุมต่าง ๆ มาพิจารณาว่าสมควรจะอนุมัติโครงการนั้นหรือไม่

5. การเลือกโครงการ การเจรจาต่อรอง และการอนุมัติโครงการ (project selection, negotiation and approval) การแก้ปัญหาหนึ่ง ๆ อาจจะสามารถทำได้หลาย ๆ ทางหรือมีโครงการหลายๆ โครงการ แต่ถ้ามีเหตุผลจากงบประมาณหรือความเร่งด่วนของปัญหา จำเป็นต้องมีการเลือกโครงการการเจรจาต่อรอง ซึ่งก็จะต้องใช้การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ (priority) มาเป็นเครื่องมือว่าจะให้ความสำคัญในเรื่องใด เช่น ความเร่ง

ส่วนของปัญหา การแก้ปัญหา ผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็นต้น เมื่อพิจารณาเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่มีหน้าที่อนุมัติก็สามารถอนุมัติโครงการเพื่อเตรียมนำไปปฏิบัติต่อไป

การดำเนินงานตามโครงการ (Project Implementation)

กล่าวว่าเมื่อโครงการได้รับการอนุมัติเรียบร้อยแล้ว เราก็สามารถนำโครงการนั้นมาปฏิบัติจัดทำต่อไป การดำเนินงานตามโครงการจะอยู่ในการจัดหน่วยงานหรือบุคคลที่รับผิดชอบ การกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ตลอดจนการควบคุมงานให้เสร็จภายในกำหนดระยะเวลา เราสามารถแบ่งการดำเนินงานตามโครงการ ได้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมและหน่วยงานโครงการ (project activation and organization) ผู้ที่รับผิดชอบโครงการ เราอาจเรียกว่า ผู้บริหารโครงการ (project manager) ซึ่งต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับปัญหาต่างๆ ได้ ต้องรับบทบาทในการควบคุมเวลา ควบคุมค่าใช้จ่าย ควบคุมทรัพยากรและกำลังคนเพื่อให้ทุกสิ่งอยู่ในขอบเขตที่ได้วางแผนไว้ ผู้บริหารโครงการจะต้องเป็นผู้ประสานงาน ทำหน้าที่หลักในการวางแผนและควบคุมให้โครงการดำเนินไปตามที่วางแผน และเป็นบุคคลที่จะทำให้โครงการนั้นประสบความสำเร็จ

2. การนำโครงการไปปฏิบัติและดำเนินงาน (project implementation and operation) เมื่อได้มีการจัดกิจกรรมและหน่วยงานโครงการแล้ว ก็จะมีการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่างๆ ในขั้นตอนนี้ อาจนำเทคนิคการบริหารเวลามาใช้ประโยชน์ได้ เช่น แผนภูมิแท่ง (bar chart) ซึ่งเป็นการนำเอางานหรือกิจกรรมมาสัมพันธ์กับเวลาและแสดงออกมาในรูปแผนภูมิแท่ง นอกจากนั้น ถ้าโครงการมีขนาดใหญ่ มีงานหรือกิจกรรมที่สลับซับซ้อน อาจมีการนำเอาเทคนิคที่เรียกว่า PERT (Program Evaluation and Review Technique) CPM (Critical Path Method) มาใช้

3. การนิเทศ การติดตาม และควบคุมโครงการ (project supervision, monitoring and control) ในการดำเนินงานตามโครงการนั้น ผู้บริหารโครงการควรจะมีการนิเทศงาน โดยการพบปะพูดคุยกับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มีการติดตามความก้าวหน้าของโครงการ และควบคุมงานให้เสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนดไว้

4. การสิ้นสุดของโครงการ (project completion and termination) เมื่อถึงขั้นตอนนี้ งานหรือกิจกรรมของโครงการสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการเราก็ถือว่าเป็นการสิ้นสุด

สุดโครงการ งานหรือกิจกรรมอาจจะเสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา หรืออาจจะมีการล่าช้าไปบ้าง อันเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ ก็ได้

5. การโอนงานมาสู่การบริหารตามปกติ (output diffusion and transition to normal administration) เมื่องานหรือกิจกรรมสำเร็จตามวัตถุประสงค์แล้ว หน่วยงานที่ดำเนินงานจะถอนตัวออกไป และจะมีการมอบหมายความรับผิดชอบในการดูแลรักษาให้หน่วยงานหรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องต่อไป นักวิชาการต่างๆ พบว่า โครงการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็น มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ประชาชนจะรู้สึกมีความเป็นเจ้าของ ทำให้มีการดูแลรักษาให้มีสภาพดีต่อไป

การประเมินผลโครงการ (Project Evaluation)

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2533) ได้เสนอไว้ดังนี้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการประเมินผลโครงการ คือ การหาแนวทางตัดสินใจ (decision making) และการประเมินผลโครงการไม่มีเป้าหมายเพื่อการค้นหาสะสมความรู้ของการวิจัยต่อไป แต่จะมุ่งไปสู่การค้นหาสิ่งที่โครงการได้ดำเนินไปแล้ว สิ่งใดที่ควรจะทำต่อไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ การศึกษาว่าระหว่างดำเนินโครงการนั้น มีปัญหาใดบ้างที่ควรปรับปรุงเพื่อบรรลุเป้าหมายของโครงการ ดังนั้น การประเมินผลโครงการจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณค่าและข้อตกลงต่างๆ ของโครงการอย่างดี ก่อนที่จะดำเนินโครงการที่แท้จริง ในการประเมินผลโครงการจึงต้องมีการวางแผนการประเมินผลอย่างมีระบบให้สอดคล้องกับแผนโครงการและได้ดำเนินการตั้งแต่เริ่มกำหนดโครงการจนเสร็จสิ้นโครงการ

สำหรับเทคนิคการประเมินผลโครงการไม่ต่างจากการวิจัยทั่วไป เป็นต้นว่าการค้นหาปัญหา การตั้งสมมติฐานการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนเทคนิคการวัดผล การประเมินผลโครงการต่างจากการวิจัยทั่วไปตรงที่ว่า ปัญหาหรือคำถามในการศึกษามักจะมาจากการตัดสินใจของผู้บริหาร (decision maker) มากกว่าที่จะได้จากนักวิจัย นอกจากนี้ คุณค่าที่คาดว่าจะได้จากโครงการก็มาจากผู้ช่วยเหลือ หรือผู้ค้ำจุนโครงการเป็นส่วนใหญ่ การประเมินผลโครงการจึงมักจะประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ให้บริการ หรือผู้บริหารโครงการ กับผู้รับบริการและผู้วิจัยโครงการ ฉะนั้น ในแผนการประเมินผลโครงการจึงจำเป็นต้องมีนักประเมินผลซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยผู้บริหารวางเป้าหมายของโครงการให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ตลอดจนชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวกับโครงการนี้ ถ้ามี

ปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนดังกล่าว นักประเมินผลจะต้องค้นหาข้อมูลและศึกษาปัญหา จนกว่าจะได้วัตถุประสงค์ของโครงการที่พอใจและชัดเจน ตลอดจนได้เกณฑ์ที่จะใช้ในการ ประเมินผลด้วย นอกจากนี้ นักประเมินผลโครงการควรจะมีพื้นฐานความเข้าใจ และความรู้ ต่อไปนี้

1. หลักการวิจัยที่สำคัญ (major research) และทฤษฎีหรือหลักการภูมิหลัง (background) ที่เกี่ยวกับการดำเนินโครงการ

2. ควรจะทราบตัวแปรอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อผลที่จะเกิดขึ้น (out put) นอกเหนือ จากวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการและไม่ต้องการ

โครงการประเมินผลใดๆ ก็ตาม จำต้องมีเป้าหมาย (goals) ที่ชัดเจน โดยทั่วไปจะ ประกอบด้วยเป้าหมาย 2 ประเภท คือ

1. เป้าหมายของโครงการ (program goals) เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเฉพาะ เพื่อให้ทราบว่าโครงการนั้นมีขึ้นเพื่ออะไร และจะได้ผลอะไรบ้าง

2. เป้าหมายทางการวิจัย (research goals) ใช้สำหรับตรวจสอบกระบวนการ ดำเนินโครงการและผลิตผลที่ได้จากโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ อย่างไร

ความสำคัญของการประเมินโครงการ

กฤษฎา กรุดทอง (2529:16) กล่าวถึงการประเมินโครงการว่ามีความสำคัญต่อ การดำเนินงานโครงการพอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ช่วยชี้ให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ของโครงการนั้นมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด
2. ทำให้ทราบว่า การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่
3. ช่วยกระตุ้นให้มีการเร่งรัด ปรับปรุงและควบคุมการดำเนินงาน
4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ปรับปรุงการดำเนินงาน
5. ลดความสูญเสียเปล่าของทรัพยากร ช่วยให้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และเกิด ประโยชน์สูงสุด
6. เป็นประโยชน์แก่การวางแผนในโครงการที่ต่อเนื่อง
7. ให้ข่าวสารในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการแก่ผู้บริหาร

หลักการของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการควรยึดหลักการดังนี้

1. กำหนดสิ่งที่ต้องการประเมินให้ชัดเจนและวัดได้
2. วางแผนการประเมินอย่างรัดกุม สะดวก ประหยัดและเป็นไปได้
3. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการหลายๆ อย่าง
4. กำหนดเกณฑ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
5. เลือกใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับสิ่งที่ประเมิน
6. ตระหนักถึงข้อจำกัดของเทคนิคและวิธีการเฉพาะอย่างที่ใช้ประเมิน
7. ตัดสินใจด้วยข้อมูลอย่างปราศจากความลำเอียง

ในการปฏิบัติเมื่อมีนโยบายประเมินผลโครงการใด ก่อนดำเนินการวางแผนโครงการก็มักจะมีการศึกษานำ (pilot studies) เสียก่อน หรือมีการสำรวจ need assessment เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับวางแผนโครงการ

ขั้นตอนที่ควรศึกษาในการดำเนินการวางแผนโครงการประเมินผล

1. จะประเมินผลเรื่องอะไร อย่างไร เมื่อไร
2. การเลือกเครื่องมือ (assessment tools)
3. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
4. การรายงานและการนำผลไปใช้

ความเป็นมาของบ้านแม่หาร

บ้านแม่หาร อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านชาวปกากะญอ ที่ก่อตั้งมานานกว่า 300 ปี ก่อนการเกิดของเมืองยวมใต้ (ปัจจุบันคือ อำเภอแม่สะเรียง) ตัวหมู่บ้านอยู่บนที่ราบระหว่างภูเขา ชายป่าสงวนแห่งชาติแม่ยวมฝั่งขวา (ประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2507) พื้นที่ทางตะวันตกของหมู่บ้านเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนของเทือกเขาถนนธงชัย ปกคลุมด้วยป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบค่อนข้างสมบูรณ์ พื้นที่ทางตะวันออกเป็นที่ดอน ดินลูกรัง พืชพรรณธรรมชาติเป็นป่าแพะ ซึ่งมีต้นตองตึง (พลวง) ขึ้นอยู่มาก พื้นที่แถบนี้เป็นถิ่นของชาวปกากะญอ มีชุมชนคนเมืองปะปนอยู่ไม่มากนัก ปัจจุบันบ้านแม่หารมีประชากร 854 คน 180 ครัวเรือน

แต่เดิมชาวบ้านยังชีพด้วยการทำไร่ข้าวบนดอย ต่อมาได้ปรับพื้นที่ราบให้กลายเป็นนาและพัฒนาระบบเหมืองฝายขึ้น ผลผลิตจากนาข้าวค่อนข้างสูง ทำให้ความจำเป็นในการปลูกข้าวไร่น้อยลง พื้นที่ไร่จึงลดน้อยลงมีแต่ครัวเรือนที่ใช้ที่นาเท่านั้นที่ยังคงทำไร่อยู่ในปี พ.ศ.

2518 เริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจในนาเป็นพืชรุ่นที่สอง ได้แก่ ถั่วเหลือง และถั่วลิสง แต่ไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นพืชไร่ในตอน ไร่หมุนเวียนที่ยังทำกันอยู่บนดอยเป็นไร่ข้าว และพืชอาหารทั้งสิ้น จากการสำรวจในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2535 มีพื้นที่นาร้อยละ 73.65 ของเนื้อที่การเกษตรทั้งหมด เนื้อที่ไร่มีเพียงร้อยละ 1.80 และเนื้อที่สวนร้อยละ 24.55 มีแนวโน้มที่จะลดการทำไร่ในป่าต้นน้ำลง เพราะแรงกดดันจากชาวบ้านส่วนใหญ่ซึ่งทำนา และต้องพึ่งพาน้ำจากป่าต้นน้ำ ในปี พ.ศ. 2534 มีครัวเรือนทำไร่ 6 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2535 มีครัวเรือนทำไร่เหลือเพียง 2 ครัวเรือน

แรงกดดันจากชุมชนให้ลดหรือเลิกทำไร่ เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะรักษาป่าของหมู่บ้านให้รอดพ้นภัยแล้ง นอกจากนี้ ชาวบ้านยังต้องการรักษาทรัพยากรไว้ใช้ภายในชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่เผชิญกับ การตัดวงจรทรัพยากรโดยบุคคลภายนอกมานาน ในอดีตสมัยที่เมืองยวมขึ้นกับเชียงใหม่ ชาวบ้านแม่หารต้องส่งส่วยของป่าให้แก่เชียงใหม่ ต่อมาเมื่อรัฐไทยได้รวบอำนาจในการดูแลจัดการป่าจากท้องถิ่นไปที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็เริ่มมีการทำไม้เพื่อเพื่อการค้าในป่าแถบเมืองยวมได้มาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่บริษัทบอมเบย์เบอร์มาของอังกฤษ ตามด้วยสัมปทานไม้ของเชื้อสายเจ้านายในเมืองยวมได้ และสัมปทานไม้สักของบริษัทเอกชนอีกรายหนึ่ง ในที่สุดในปี พ.ศ. 2519-2530 บริษัทเอกชนรายสุดท้ายพยายามจะตีตราไม้สัมปทานจำพวกไม้กระยาเลย แต่ชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านจนรัฐบาลได้ตัดสินใจยกเลิกสัมปทานไป

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านคัดค้านการตีตราไม้สัมปทาน เนื่องจากเห็นตัวอย่างชุมชนอื่นประสบปัญหาน้ำในห้วยแห้ง เพราะการทำไม้ประกอบด้วยผลการตัดไม้สักของบริษัทสัมปทานทำให้น้ำในห้วยของหมู่บ้านที่เคยไหลแรงตลอดปีแห้งขอดลง กระทบกระเทือนการปลูกข้าว และพืชฤดูแล้ง นอกจากนี้ ประสบการณ์ในการเป็นหมู่บ้านในเขตเคลื่อนไหวของพคท. มาก่อนทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันต่อต้านสัมปทานได้

ความจำเป็นในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรสอนให้ชาวบ้านรู้จักรักษาป่าโดยชาวบ้านได้แบ่งป่าซึ่งมีพื้นที่ 17,000 ไร่ ออกเป็น 3 ส่วน ป่าส่วนแรกอยู่ทางตะวันตกของหมู่บ้านเป็นป่าเบญจพรรณ และดงดิบ ซึ่งเป็นป่าน้ำลำห้วยสายหลักชาวปกากะญอห้ามตัดไม้โดยเด็ดขาดในเขตป่าต้นน้ำนี้ ป่าส่วนที่สองอยู่ใกล้หมู่บ้านใช้เป็นป่าใช้สอยและแหล่งอาหารและสมุนไพรของชาวบ้าน เป็นที่ปล่อยาว ควาย ช้าง ให้หากินเองระหว่างฤดูเพาะปลูกและฤดูแล้ง สำหรับป่าส่วนที่สามเป็นป่าแพะทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นแหล่งใบตองตึง ผักป่าสมุนไพร ไม้พื้น และเป็นที่เลี้ยง วัว ควาย

การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผีธรรมชาติและมนุษย์ ชาวบ้านเชื่อว่า ในเขตทรัพยากรของหมู่บ้าน (ซึ่งรวมที่ตั้งหมู่บ้าน ป่า และน้ำ) มีผีอารักษ์มากมาย เช่น ผีขุนน้ำ ครอบครองดูแลป่าทั้งหมด ผีเจ้าเมือง อารักษ์หมู่บ้าน ผีฝ่ายและผีนา ดูแลรักษาฝ่าย และนา ผีป่าอื่นๆ ยังอาศัยอยู่ตามลำห้วยในป่าที่มีผีสิงสถิตย์อยู่นี้ ตลอดจนป่าช้าเผาศพ ป่าช้าสิ่งของเครื่องใช้ ป่าบริเวณน้ำซับล้วนถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามรบกวนความสงบการเข้าไปใช้ทรัพยากรในป่าดังกล่าวต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้ผีพอใจไม่ลงโทษชาวบ้าน

การดูแลจัดการป่าของชาวบ้าน เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สั่งสอนกันจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ไม่มีองค์กรที่ทำหน้าที่จัดการดูแลป่าโดยเฉพาะ แต่ใช้กลุ่มผู้ตัดสินใจในการใช้ป่า คือ กลุ่มผู้อาวุโส และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถรวมพลังกันป้องกันป่าจากการลักลอบตัดไม้ไปขายอย่างพร้อมเพียงกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวกันเองโดยไม่ได้พึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ นับตั้งแต่เรื่องการค้าค้ำส้มปทานไม้กระยาเลย ซึ่งคัดค้านอย่างต่อเนื่องหลายปีจนรัฐสั่งระงับสัมปทานป่าแม่หารในปี พ.ศ. 2530 และประกาศยกเลิกสัมปทานทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2531

ในปี พ.ศ. 2534 ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านขึ้น หลังจากที่ได้ร่วมสัมมนาวิพากษ์วิจารณ์ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่เชียงใหม่

คณะกรรมการป่าชุมชนประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้อาวุโส เจ้าอาวาสวัด อาจารย์ใหญ่โรงเรียน ในทางปฏิบัติ การทำงานก็เป็นงานของกลุ่มบุคคลเดิม เพียงแต่ตั้งชื่อใหม่มาเพิ่มเท่านั้น หลังจากตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านแม่หารได้ไม่นาน เกิดกรณีลักลอบตัดไม้ขึ้นในป่าต้นน้ำประปาภูเขา ชาวบ้านรวมตัวกันไปจับไม้ดังกล่าว และแจ้งให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทราบในภายหลัง ชาวบ้านถือว่า การดูแลจัดการป่าเป็นภาระหน้าที่ของชุมชน (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, 2536: 19-22)

ภาคสรุป (Overview)

การป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย ได้ดำเนินการมานานซึ่งวิธีการจัดการแตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจและระบบนิเวศ โดยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสมาชิกชุมชน การจัดการนั้นอาจไม่อำนวยความสะดวกสูงสุด ควรมีการพัฒนาปรับปรุงระบบการจัดการบางรูปแบบให้เหมาะสมกับปัญหา ความต้องการของคนในชุมชน ได้แก่ พัฒนาคำรู้และเทคนิคพื้นฐานชาวบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านให้เหมาะสมสอดคล้องกับความรู้และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ซึ่งได้ศึกษาวิจัยทดสอบแล้วว่ามีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่า คนกับป่า ไม่สามารถแบ่งแยกกันได้โดยขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์ เพราะคนได้กลายเป็นส่วนเดียวกันกับป่า คนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ยังคงมีความสำคัญ ดังนั้นการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อการรักษาทรัพยากรชีวภาพ ต้นน้ำ ลำธาร ป่าไม้ หรือสัตว์ป่า สิ่งที่จะวัดความสำเร็จของการอนุรักษ์ได้ก็คือสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหมดต้องไม่สูญพันธุ์ไปจากโลก และป่าไม้สามารถทำหน้าที่ทางระบบนิเวศได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งทั้งสองส่วนจะต้องอยู่ภายใต้การคงอยู่ของวัฒนธรรมแห่งมนุษยชาติ ลักษณะของป่าชุมชนก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่ยังบอกถึงความสำเร็จของการจัดการมี 4 ประเด็นสำคัญ คือ

1. ด้านการบริหารจัดการ องค์การของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ภายใต้หลักของการบริหารที่เป็นประชาธิปไตย โดยการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน
2. ด้านสิ่งแวดล้อม ป่าชุมชนต้องทำหน้าที่ทางระบบนิเวศอย่างสมบูรณ์และยังคงรักษาหรือฟื้นฟูทรัพยากรของระบบไว้ได้ทั้งหมด ปริมาณและคุณภาพ
3. ด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และเพียงพอต่อการดำรงชีวิตตามสมควร ทั้งที่ประเมินได้เป็นตัวเงิน และคุณค่าที่ไม่ใช่ตัวเงิน
4. ด้านคุณภาพชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ป่าชุมชนต้องส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชนทั้งร่างกาย และจิตใจ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้เขตแม่สะเรียง คือจะได้ใช้ผลของการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลสำคัญประกอบการวางแผนการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน และกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานป่าชุมชนต่อไป

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การวิจัยเรื่อง การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาศ
อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้กำหนดวิธีวิจัยได้ดังนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย (Locale of the Study)

การวิจัยในครั้งนี้จะดำเนินการในท้องที่หมู่ที่ 4 บ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาศ
อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

มีครัวเรือนทั้งสิ้น	จำนวน	180 ครัวเรือน
ราษฎรอาศัยอยู่ทั้งหมด	จำนวน	854 คน
เพศชาย	จำนวน	445 คน
เพศหญิง	จำนวน	409 คน

ผู้ให้ข้อมูล (The Respondents)

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 180 คน เหตุผลที่เลือกหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ให้ข้อมูล เพราะชาวบ้านแม่หาร ถือว่าป่าชุมชนแห่งนี้เป็นของทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบ้านแม่หาร ดังนั้น หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ และเหตุผลที่จะรวบรวมข้อมูลจากประชากรหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดนั้น เนื่องจากความไม่เหมาะสมในการสุ่มตัวอย่าง ซึ่ง นำชัย ทนุผล (2531: 52) กล่าวว่า งานวิจัยใดที่มีขนาดประชากรเป้าหมายไม่เกินกำลังความสามารถของผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลจากทุกหน่วยได้ก็ควรจะศึกษาประชากรทั้งหมด เพื่อความถูกต้องแม่นยำและไม่จำเป็นจะต้องใช้สถิติอนุมานมาประมาณค่าหรือทดสอบสมมติฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล (The Research Instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามจำแนกของวัตฤประสงศ์ที่ตั้งไว้ มีลักษณะเป็นแบบคำถามปลายปิด (close-ended question)

โดยในแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ตอนที่ 2 เพื่อรวบรวมข้อมูลการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร

ตอนที่ 3 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ตอนที่ 4 เพื่อรวบรวมปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

การทดสอบเครื่องมือ (Pre-testing of the Instrument)

1. ทดสอบความตรงในเนื้อหา (content validity) โดยจะนำแบบสอบถามไปเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบว่าแบบสอบถามนั้นมีความสอดคล้องและครอบคลุมเนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่ต้องการหรือไม่

2. การทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) โดยการนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วไปทดสอบกับชาวบ้านที่อยู่นอกเหนือจากเขตการเก็บข้อมูลจำนวน 20 คน โดยวิธีหาค่าแบบสหภายใน (internal consistency of measures of reliability) โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์อัลฟา (coefficient of alpha) ตามแบบของ Cronbach (นำชัย ทนุผล, 2531: 97) มีสูตรดังนี้

$$r_{tt} = \frac{k}{k-1} \left[\frac{S^2_i}{S^2_t} \right]$$

r_{tt} = ความเชื่อมั่น

S^2_i = ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

S^2_t = ความแปรปรวนของคะแนนรวม

k = จำนวนข้อของแบบทดสอบทั้งหมด

ผลการทดสอบ ผู้วิจัยเลือกข้อความแบบสอบถามที่มีค่า r_{tt} ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป เป็นเครื่องมือในการวัด ซึ่งจากผลการทดสอบโดยภาพรวมได้ค่า r_{tt} เท่ากับ 0.94 แสดงว่าแบบสอบถามที่ใช้สำหรับงานวิจัยครั้งนี้มีความเที่ยง น่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ โดยให้ผลความแม่นยำมีความน่าเชื่อถือได้สูง (นำชัย ทุนผล, 2531: 97)

วิธีการรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ที่ทำการศึกษ โดยผู้ศึกษาได้ใช้แบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นไปสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวทั้งหมด จำนวน 180 คน
2. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจาก
 - ก) เอกสารทางราชการที่ได้จัดทำขึ้น เพื่อเผยแพร่และสรุปผลการดำเนินงาน ได้แก่ สำนักงานป่าไม้อำเภอ สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานป่าไม้เขต ศูนย์รีโมทเซนซ่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - ข) แหล่งข้อมูลอื่น ได้แก่ เอกสารวิชาการ ข่าวสารจากสื่อมวลชน นิตยสาร วารสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ
3. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และแปลผล
4. นำผลที่ได้มารายงานผลการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถามครบตามจำนวนประชากรที่ต้องการข้อมูล นำมาถอดรหัสและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences: SPSS/PC⁺) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1. ค่าร้อยละ (percentage) และค่าความถี่ (frequency) เพื่อแจกแจงความถี่ในการจัดลำดับชั้นลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ความคิดเห็นของราษฎรในการจัดตั้งเป็นป่าชุมชน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค
2. ค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่อวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางและการกระจายของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และความคิดเห็นของราษฎรบ้านแม่หาร ในการจัดตั้งป่าชุมชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย (Research Duration)

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนธันวาคม 2542 รวมระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ 13 เดือน

บทที่ 4
ผลการวิจัยและวิจารณ์
(RESULTS AND DISCUSSION)

การวิจัยเพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในครั้งนี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจาก หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านแม่หาร หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาต อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 180 คน ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการวิจัยและนำเสนอร่วมกับการวิจารณ์เป็นส่วนเดียวกัน โดยนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของตารางข้อมูลประกอบคำบรรยาย และความเรียงดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ตอนที่ 2 วิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูล ของราษฎรบ้านแม่หาร ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ตอนที่ 3 การดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารของราษฎร

ตอนที่ 4 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม บางประการของชาวบ้านแม่หาร

ลักษณะส่วนบุคคล

เพศ ผลการวิจัย (ตารางที่ 1) พบว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศชายมากถึงร้อยละ 84.44 และเป็นเพศหญิงเพียง ร้อยละ 15.56 แสดงให้เห็นว่ามีราษฎรผู้ให้ข้อมูลมีเพศหญิงเพียงจำนวนน้อยที่แสดงบทบาทหัวหน้าครอบครัว

อายุ ผลการวิจัยในตาราง 1 พบว่าผู้ให้ข้อมูลมี อายุบริบูรณ์คิดเป็นจำนวนปีเฉลี่ย 44 ปี โดยมีอายุน้อยที่สุด 24 ปี และอายุมากที่สุดคือ 92 ปี มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 12.62 ปี และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 31-40 ปี ซึ่งกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อ

มุลมีอายุที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ได้จึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลในลักษณะที่เป็นตัวแทนของชุมชนบ้านแม่หารทั้งหมด

ระดับการศึกษา ผลการวิจัยในตารางที่ 1 พบว่าผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 65 เป็นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนในสถาบันทางการศึกษาต่างๆ ของรัฐและเอกชน ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 31.11 เป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 1.67 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนผู้จบการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอกมีเพียง ร้อยละ 2.22 จากผลการวิจัยจึงระบุได้ว่า ชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับต่ำกว่าประถมศึกษา

จำนวนสมาชิกในครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยครอบครัวละ 5 คน โดยผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 67.77 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-5 คน และร้อยละ 24.45 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 6-8 คน สำหรับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 2 คน และน้อยกว่า คิดเป็นจำนวนเพียง ร้อยละ 6.12 และจำนวนสมาชิกในครอบครัว 9-11 คน ร้อยละ 1.66 จากผลการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวระหว่าง 3-5 คน ถือว่าเป็นครอบครัวขนาดกลาง ซึ่งเมื่อเทียบกับขนาดครอบครัวทั่วไปครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตรแรงงานมีความสำคัญมาก ดังนั้น ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากจึงมีแรงงานในการทำเกษตรอย่างเพียงพอ แต่สภาวะเหตุการณ์เศรษฐกิจปัจจุบันที่มีอัตราค่าครองชีพสูง จึงเป็นผลให้ต้องมีการวางแผนครอบครัวตามแนวคิดที่รัฐส่งเสริม เพื่อให้มีบุตรไม่เกิน 2 คน อันจะทำให้หัวหน้าครอบครัว สามารถหารายได้มาเลี้ยงสมาชิกในบ้านได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้ขนาดของครอบครัวชนบทซึ่งตั้งแต่เดิมเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ลดลงมาเป็นครอบครัวขนาดกลางเป็นส่วนใหญ่ และส่งผลต่อเนื่องให้ค่าเฉลี่ยจำนวนสมาชิกในครอบครัวเป็นตัวแทนของครอบครัวขนาดกลางอีกด้วย

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล

ลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (N=180)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	152	84.44
หญิง	28	15.56
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	21	11.67
31 - 40 ปี	59	32.78
41 - 50 ปี	41	22.78
51 - 60 ปี	39	21.66
มากกว่า 60 ปี	20	11.11
อายุน้อยที่สุด = 24 ปี	อายุมากที่สุด = 92 ปี	
อายุเฉลี่ย = 44 ปี	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 12.62	
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	117	65.00
ประถมศึกษา	56	31.11
มัธยมศึกษาตอนต้น	3	1.67
มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	2.22
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
2 คน และน้อยกว่า	11	6.12
3 - 5 คน	122	67.77
6 - 8 คน	44	24.45
9 - 11 คน	3	1.66
จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 5 คน		

ลักษณะทางสังคม

สภาพการถือครองที่ดิน ผลการวิจัยลักษณะของการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจเป็นที่ดินของตนเองทั้งหมด เช่าทั้งหมดหรือเช่าบางส่วนและเป็นของตนเองบางส่วนหรือทำฟรี ในตารางที่ 2 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 80 มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมดและร้อยละ 20 เช่าจากผู้อื่นทั้งหมด ทั้งนี้เมื่อดูจากตารางที่ 2 แล้ว เราก็ได้ข้อมูลว่าจำนวนพื้นที่ถือครองที่ผู้ให้ข้อมูลมีนั้นมักเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก (5 ไร่ และน้อยกว่า) ไม่ว่าจะเป็นการถือครองเป็นของตนเองหรือเช่าจากผู้อื่น กลุ่มราษฎรผู้ให้ข้อมูลยังเป็นเกษตรกรรายย่อยเป็นส่วนใหญ่

อาชีพของผู้ให้ข้อมูล

อาชีพ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 58.33 ประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ร้อยละ 37.78 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 2.22 ประกอบธุรกิจส่วนตัว และร้อยละ 1.67 รับราชการ ทั้งนี้ผู้ที่มีอาชีพรับราชการเหล่านี้ได้แก่ ข้าราชการครูและข้าราชการตำรวจ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะสังคม

ลักษณะสังคม	จำนวน (N=180)	ร้อยละ
สภาพการถือครองที่ดินของครอบครัว		
- ที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด	144	80.00
5 ไร่ และน้อยกว่า	119	66.11
6 - 10 ไร่	20	11.11
11 - 15 ไร่	3	1.67
มากกว่า 15 ไร่	2	1.11
- ที่ดินเช่าจากผู้อื่นทั้งหมด	36	20.00
5 ไร่ และน้อยกว่า	31	17.22
6 - 10 ไร่	4	2.22
11 - 15 ไร่	1	0.56

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลักษณะสังคม	จำนวน (N=180)	ร้อยละ
อาชีพหลักของผู้ให้ข้อมูล		
เกษตรกร	105	58.33
รับจ้างทั่วไป	68	37.78
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	4	2.22
รับราชการ	3	1.67

รายได้จากการประกอบอาชีพ

รายได้จากการประกอบอาชีพหรือจำนวนเงินทั้งหมดที่เป็นรายได้ของครอบครัว ซึ่งได้รับจากการประกอบอาชีพ โดยคิดเป็นรายได้รวมต่อปีของราษฎรบ้านแม่หาร ผู้ให้ข้อมูล สามารถสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 3 ว่าผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 15,465 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 18,931.63 บาท โดยผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 60.56 มีรายได้รวมต่อปี ระหว่าง 10,000 บาท และต่ำกว่า ส่วนร้อยละ 18.89 มีรายได้รวมต่อปี ระหว่าง 10,001-20,000 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 10.00 มีรายได้รวมต่อปี ระหว่าง 20,001-30,000 บาท ร้อยละ 3.33 มีรายได้รวมต่อปี ระหว่าง 30,001-40,000 บาท และระหว่าง 40,001-50,000 บาท ส่วนร้อยละ 3.89 มีรายได้รวมต่อปีตั้งแต่ 50,001 บาทขึ้นไป จากผลการวิจัยกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีอัตราค่าครองชีพค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของผู้ให้ข้อมูลคือ อาชีพการเกษตรต้องอาศัยสภาพดินฟ้าอากาศโดยธรรมชาติ ซึ่งในระยะหลังนี้ไม่เอื้ออำนวยเหมือนในอดีต และสาเหตุที่ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมากกว่าค่าเฉลี่ย เพราะรายได้ของประชากรแตกต่างกันมากคือ ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้ น้อยที่สุด 1,200 บาท และรายได้มากที่สุด 144,00 บาท

รายได้รวมต่อปีที่ได้รับจากการประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก

จากผลการวิจัยในตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการเกษตร จำนวน 105 คน โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครอบครัวเท่ากับ 7,711.43 บาท มีค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐานเท่ากับ 7,303.34 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 85.71 มีรายได้จากการประกอบอาชีพ การเกษตรต่อปีระหว่าง 10,000 บาทและต่ำกว่า ส่วนร้อยละ 13.33 มีรายได้จากการเกษตร ต่อปีระหว่าง 10,001-30,000 บาท และร้อยละ 0.95 มีรายได้จากการเกษตรต่อปีระหว่าง 30,001 บาท ขึ้นไป จากผลการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพการเกษตรร้อยละ 85.71 มี รายได้จากการประกอบอาชีพ 10,000 บาทและต่ำกว่าซึ่งถือได้ว่าเป็นการประกอบอาชีพที่มี รายได้ต่ำ เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน จากสภาพรายได้ที่ค่อนข้างต่ำนั้น ส่งผลให้ผู้ให้ ข้อมูลต้องหารายได้นอกจากภาคเกษตร เพื่อสามารถทำรายได้ที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ อย่างเป็นปกติสุข

รายได้รวมต่อปีที่ได้จากการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก

ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการรับจ้างเป็นอาชีพหลัก จำนวน 68 คน (ตารางที่ 3) โดยผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ยต่อปี จากการรับจ้างทั่วไปเท่ากับ 8,779.41 บาท มีค่าเบี่ยงเบน มาตรฐานเท่ากับ 9,092.96 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 79.41 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 10,000 บาท และน้อยกว่า อีกร้อยละ 10.29 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 10,001-20,000 บาท และร้อยละ 7.35 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 20,001-30,000 บาท สำหรับผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 2.94 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 30,001 บาท และมากกว่า จากผลการวิจัย ซึ่ง วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เช่าที่ดินผู้อื่นทำ ซึ่งถือเป็นการทำเกษตรแบบชั่วคราวเท่านั้น ดังนั้นเมื่อพบว่า รายได้จากการ ประกอบอาชีพการเกษตรค่อนข้างต่ำ ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ จึงเป็นเหตุผลในการเลือกที่จะ ประกอบอาชีพใหม่ตรงกับความสามารถของตน ประกอบกับเหตุการณ์ในปัจจุบันที่มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ซึ่งมีความต้องการแรงงานสูง ดังนั้น แรงงานจากชาวบ้านที่เคยประกอบ อาชีพทางการเกษตร ซึ่งไม่สามารถมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงตนเองและครอบครัวจึง เปลี่ยนมาใช้แรงงานเพื่อการก่อสร้างแทน โดยหวังว่าจะทำให้ตนมีรายได้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้นั่นเอง

รายได้ต่อปีจากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเป็นอาชีพหลัก

ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเป็นอาชีพหลัก จำนวน 4 คน มี รายได้เฉลี่ยเท่ากับ 11,750 บาทต่อปี ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 14,221.46 บาท ผู้ให้ ข้อมูลร้อยละ 75.00 มีรายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเป็นอาชีพหลัก 10,000 บาท และ น้อยกว่า และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 25.00 มีรายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเป็นอาชีพหลัก

10,001 บาท และมากกว่าทั้งนี้ การประกอบธุรกิจส่วนตัวของราษฎรผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ การเปิดร้านค้า ขายสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไปที่ใช้ในครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านสามารถหาซื้อได้ง่ายโดยไม่ต้องเข้าไปหาซื้อในตัวเมือง และชาวบ้านที่ยึดอาชีพนี้มีรายได้ดีกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

รายได้ต่อปีจากการรับราชการเป็นอาชีพหลัก

จากผลการวิจัยในตารางที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการรับราชการเป็นอาชีพหลักจำนวน 3 คน โดยมีรายได้เฉลี่ยจากการรับราชการเท่ากับ 10,067 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 37,859 บาท ผู้ให้ข้อมูลสองคนมีรายได้จากการรับราชการต่อปี 100,000 บาท และน้อยกว่า และผู้ให้ข้อมูลอีกหนึ่งคนนั้นมีรายได้จากการรับราชการต่อปี 144,000 บาท จึงทำให้ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมากกว่าค่าเฉลี่ย

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน (N=180)	ร้อยละ
รายได้รวมต่อปี (บาท)		
10,000 บาท และต่ำกว่า	109	60.56
10,001 - 20,000	34	18.89
20,001 - 30,000	18	10.00
30,001 - 40,000	6	3.33
40,001 - 50,000	6	3.33
50,001 บาท และมากกว่า	7	3.89
รายได้น้อยที่สุด = 1,200 บาท	รายได้มากที่สุด = 144,000 บาท	
รายได้รวมเฉลี่ย = 15,465 บาท	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 18,931.63 บาท	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน (N=180)	ร้อยละ
- รายได้จากการเกษตร (N = 105)		
10,000 บาทและต่ำกว่า	90	85.71
10,001 - 30,000	14	13.33
30,001 - 60,000	1	0.95
รายได้น้อยที่สุด = 1,000 บาท	รายได้มากที่สุด = 60,000 บาท	
รายได้เฉลี่ย = 7,711.43 บาท	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 7,303.34 บาท	
- รายได้จากการรับจ้างทั่วไป (N=68)		
10,000 บาท และน้อยกว่า	54	79.41
10,001 - 20,000	7	10.29
20,001 - 30,000	5	7.35
30,001 และมากกว่า	2	2.94
รายได้น้อยที่สุด = 2,000 บาท	รายได้มากที่สุด = 45,000 บาท	
รายได้รวมเฉลี่ย = 8,779.41 บาท	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 9,092.96 บาท	
- รายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเป็นอาชีพหลัก (N = 4)		
10,000 บาท และน้อยกว่า	3	75.00
10,001 บาท และมากกว่า	1	25.00
รายได้น้อยที่สุด = 3,000 บาท	รายได้มากที่สุด = 33,000 บาท	
รายได้เฉลี่ย = 11,750 บาท	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 14,221.46 บาท	
- รายได้จากเงินเดือนราชการเป็นอาชีพหลัก (N=3)		
10,000 บาท และน้อยกว่า	2	66.67
10,001 บาท และมากกว่า	1	33.33
รายได้น้อยที่สุด = 74,000 บาท	รายได้มากที่สุด = 144,000 บาท	
รายได้เฉลี่ย = 10,067 บาท	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 37,859 บาท	

ตอนที่ 2 การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วม ในการจัดตั้งป่าชุมชนชาวบ้านแม่หาร

ก. การดำเนินงานจัดตั้งป่าชุมชนแม่หาร

การศึกษาการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน บ้านแม่หาร และการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร ในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนนั้นกิจกรรมดังกล่าวมี 5 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ขั้นตอนแผนการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน และขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบด้วยการให้คะแนนตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert (อุเทน ปัญญา, 2539:172) ซึ่งได้ กำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนนไว้ดังนี้ มีส่วนร่วม = 3 มีส่วนร่วมปานกลาง = 2 มีส่วนร่วมน้อย = 1 ไม่มีส่วนร่วม = 0

สำหรับเกณฑ์มาตรฐานพิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณโดยอาศัยหลักของ Millers ได้กำหนดขนาดของชั้นจากระดับการมีส่วนร่วม 3 ระดับ ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.66 หมายถึง มีส่วนร่วมน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.33 หมายถึง มีส่วนร่วมปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34-3.00 หมายถึง มีส่วนร่วมมาก

ผลการวิจัยจำแนกตามขั้นตอนการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ค่าเฉลี่ยและระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนปรากฏดังแสดงในตารางที่ 4

1. ขั้นค้นหาปัญหา

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาการมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน เพื่อพิจารณาปัญหาด้านป่าไม้ในอดีตที่ผ่านมา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยในระดับปานกลาง 2.00 จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมปานกลางในการค้นหาปัญหา ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำหมู่บ้านได้จัดให้มีการประชุมชาวบ้านเป็นประจำ ชาวบ้านจึงมีโอกาสดูแลความคิดเห็นค้นหาปัญหาความเดือดร้อนที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นมาเป็นเวลานานซึ่งนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องต่อไป

2. ขั้นตอนหาสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้านเพื่อพิจารณาปัญหาด้านป่าไม้ในอดีตที่ผ่านมา

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน เพื่อพิจารณาปัญหาด้านป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมา อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 1.88 จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านให้ความสนใจในการค้นหาสาเหตุของปัญหาในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือหรือการดำเนินงานกันอยู่เป็นประจำ อันจะส่งผลให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ

3. ขั้นตอนวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นตอนนี้ชาวบ้านต้องร่วมกันวางแผนอย่างรอบคอบชัดเจน ระบุหน้าที่ความรับผิดชอบและให้ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วม ตลอดจนต้องคำนึงถึงปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านต้องเข้าร่วมวางแผนอย่างจริงจัง ภายใต้ขีดความสามารถที่ตนจะดำเนินการ

พิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.80 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนนั้นเป็นบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นและพื้นที่ดังกล่าวสามารถดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งพื้นที่บริเวณนั้นเป็นแหล่งซับน้ำ จะมีน้ำไหลตลอดปี ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันดูแล

พิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้ในระดับน้อย โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 0.45 จากผลการวิจัยในตาราง 4 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมน้อย ในการพิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้ ทั้งนี้เนื่องจากการเพาะชำกล้าไม้ เพื่อนำไปปลูกในพื้นที่ป่าชุมชนนั้น หน่วยงานของกรมป่าไม้เป็นผู้ให้การสนับสนุนชาวบ้านไปขอรับกล้าไม้เพื่อนำไปปลูกได้อย่างเพียงพอ

พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าบริเวณป่าชุมชนในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.82 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าบริเวณป่าชุมชน เนื่องจาก

กรรมปลูกป่า จะปลูกในวันสำคัญๆ ของชาติบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำ หรือพื้นที่ว่างบริเวณใกล้ เคียง ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ที่พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าไว้

พิจารณาวิธีบำรุงป่า

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการพิจารณาวิธีบำรุงป่าในระดับปานกลางโดยมีค่า คะแนนเฉลี่ย 1.83 จากผลการวิจัยในตารางที่ 4 กล่าวได้ว่าชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมระดับ ปานกลาง ในการพิจารณาวิธีบำรุงป่า อันได้แก่ วิธีการปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย วิธีการตัดสาย ขยายระยะต้นไม้ วิธีการกำจัดวัชพืชหรือวิธีป้องกันไฟป่า ทั้งนี้เพราะวิธีบำรุงป่าชุมชนนั้น ต้อง อาศัยเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้เป็นผู้ให้คำแนะนำตามหลักวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้ให้คำแนะนำคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำไปถ่ายทอดให้ชาวบ้านถือเป็นแนวทางปฏิบัติ อย่างถูกต้องต่อไป

พิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษา

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วม ในการพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาในระดับ ปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.79 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านแม่หาร มีส่วนร่วม ระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า อันได้แก่การจัดเวรยาม การ ตรวจตราการลักลอบตัดไม้ ในพื้นที่ป่าชุมชน เวรยามตรวจการป้องกันไฟป่าที่อาจเกิดขึ้น พิจารณาจัดทำแนวเขตแสดงอาณาเขตป่าชุมชน ซึ่งหน้าที่ดังกล่าว ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะ กรรมการหมู่บ้าน จะมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดหน้าที่ และแบ่งแยกหน้าที่ให้กับชาว บ้านเพื่อนำไปปฏิบัติ

พิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชนใน ระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.76 จากผลการวิจัยในตารางที่ 4 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน อันได้แก่ พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ กฎระเบียบต่างๆ ที่ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชน หรือการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดไว้ ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการ หมู่บ้าน เป็นผู้ที่ มีบทบาทอย่างมากในการพิจารณากำหนดขึ้นโดยสอบถามความเห็นจากชาว บ้าน และนำมาเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับในหมู่บ้าน

4. ขั้นตอนกิจกรรมการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นกรนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งมีได้มุ่งหวังทรัพยากรเฉพาะในด้านที่เป็นทรัพยากรสินอาจตเคยด้วยการใช้แรงงานและประสบการณ์ของตนที่มีอยู่ นอกจากนี้ยังรวมถึงวัสดุ อุปกรณ์ ที่ชาวบ้านมีอยู่และพอหาได้ในท้องถิ่น กิจกรรมขั้นตอนนี้นั้นเน้นการที่ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมโดยความเสมอภาคกัน เป็นเจ้าของผลงานด้วยกันสำหรับขั้นตอนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 8 กิจกรรม ปรากฏผลการวิจัยในแต่ละกิจกรรมดังต่อไปนี้

การเพาะชำกล้าไม้

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการเพาะชำกล้าไม้ ในระดับน้อย โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 0.24 กล่าวได้ว่าชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมน้อยในการเพาะชำกล้าไม้ ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณใกล้กับหมู่บ้านมีหน่วยราชการของกรมป่าไม้ เรียกว่าศูนย์เพาะชำกล้าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งเพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่ และสามารถแจกจ่ายกล้าไม้ให้กับชาวบ้านที่สนใจ เพื่อนำไปปลูกได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้ชาวบ้านแม่หารไม่สนใจที่จะเพาะชำกล้าไม้เพื่อใช้ในป่าชุมชนของตนเอง

การปลูกป่า

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการปลูกป่าในระดับมาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.39 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมอย่างมากในการปลูกป่า บริเวณพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากการรณรงค์ให้มีการปลูกป่า เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่น การร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญของชาติ ประกอบกับการที่ชาวบ้านแม่หาร มีความรักและหวงแหนพื้นที่ป่าแห่งนี้ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้ชาวบ้านแม่หารให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจังติดต่อกันเสมอมาทุกปี

การกำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำ

ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการกำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำ ในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.76 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมปานกลาง โดยให้ความร่วมมือในการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันกำจัดวัชพืช หรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำของหมู่บ้าน เพื่อความสะอาดเป็นระเบียบสวยงามและป้องกันมิให้เกิดไฟป่าในฤดูแล้ง

การทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชันน้ำ

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชันน้ำ ในระดับมาก โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.55 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านแม่หาร มีส่วนร่วมอย่างมาก ในการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชันน้ำซึ่งในฤดูแล้งชาวบ้านแม่หารจะร่วมแรงร่วมใจกันกำจัด วัชพืชเป็นแนวยาวรอบพื้นที่ป่าชันน้ำ เพื่อป้องกันไฟป่าจากแหล่งอื่นลุกลามมาไหม้บริเวณพื้นที่ ชันน้ำ

การดับไฟป่า

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดับไฟป่า ระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.29 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หาร มีส่วนร่วมในการดับไฟป่า โดยเฉพาะใน ฤดูแล้ง ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้จัดตั้งเวรยามออกตรวจตราดูแลมิให้เกิดไฟป่าขึ้นในพื้นที่ ป่าชุมชน พร้อมทั้งป้องกันไฟป่าจากแหล่งอื่นไม่ให้ลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชน และเมื่อเกิด ไฟป่าขึ้นจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบ เพื่อร่วมมือกันในการดับไฟป่า

การเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดูแลมิให้เกิดการ ลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ในระดับมาก โดยได้คะแนนเฉลี่ย 2.50 ผลการวิจัยเห็นว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมมากในการดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้เนื่อง จากได้มีการจัดเวรยามเพื่อตรวจตราดูแลการลักลอบตัดไม้อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งชาวบ้านที่อยู่ ใกล้บริเวณป่าชุมชนก็คอยสอดส่องดูแลมิให้มีการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนอีกด้วย

การเฝ้าระวังรักษาป่าและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและเครื่องหมายแสดงอาณาเขต ป่าชุมชน ในระดับมาก โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.32 (ตารางที่ 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่ หารมีส่วนร่วมมากในการดูแลรักษาป่า และเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน เมื่อพบว่า เกิดการชำรุดหรือสูญหายไป ต้องแจ้งผู้นำหมู่บ้าน เพื่อซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีดังเดิม

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.11 จากผล การวิจัยกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมปานกลางในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน โดยร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ อัน ได้แก่ การร่วมมือกันทำทางเดินเท้าไปยังจุดที่สำคัญ ในพื้นที่ป่าชุมชนพร้อมทั้งทำความสะอาด

บริเวณพื้นที่สองข้างทางเดินเท้า และร่วมกันสร้างศาลาพักร้อนชั่วคราว และทำภาชนะสำหรับใส่ขยะให้อยู่ในจุดที่เหมาะสม

5. **ขั้นติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน**

การติดตามผล หมายถึง การประเมินประสิทธิภาพของงานที่ดำเนินการ วัดปริมาณแรงงานและเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติกับผลงานที่ได้รับ

การติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การติดตามและควบคุมการเพาะชำกล้าไม้ ปปลูปลูกป่าในพื้นที่ป่าชุมชน กำจัดวัชพืช หรือตัดแต่งไม้รอบพื้นที่ป่าช้บน้ำทำแนวกันไฟ ดับไฟป่า ดูแลการลักลอบตัดไม้ ดูแลรักษาป่าและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการติดตามกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.71 ซึ่งกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมปานกลาง ในการติดตามกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่วนการควบคุมการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานน้อย มีค่าเฉลี่ย 1.63

6. **ขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน**

ผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ต้องได้รับการประเมินเป็นระยะตามความเหมาะสมโดยปกติจะกระทำ 3 ช่วง คือ ก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงาน และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน งานซึ่งจะทำให้ชาวบ้านทราบถึงผลตอบแทน ผลดีผลเสีย และอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินงานต่อไปได้อย่างดี

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.04 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีส่วนร่วมปานกลาง ในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการพิจารณาถึง ผลดี ผลเสีย ประโยชน์ที่ได้รับ และข้อขัดข้องต่างๆ ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน การประเมินผลงานนั้นเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้โดยเฉพาะ อีกทั้งชาวบ้านขาดความเข้าใจ และไม่เห็นความสำคัญของการประเมินผลงานและมีความคิดว่าการประเมินผลงานเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐหรือผู้นำหมู่บ้านเท่านั้น

ตารางที่ 4 ข้อมูลการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
1. ขั้นตอนหาปัญหา	2.00	0.90	ปานกลาง
2. ขั้นตอนหาสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้านเพื่อพิจารณาปัญหาด้านป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมา	1.88	0.79	ปานกลาง
3. ขั้นตอนวางแผนดำเนินงาน	1.57	0.69	น้อย
3.1 พิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน	1.80	0.93	ปานกลาง
3.2 พิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้	0.45	0.68	น้อย
3.3 พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณป่าชุมชน	1.82	0.93	ปานกลาง
3.4 พิจารณาวิธีบำรุงป่าเช่น กำจัดวัชพืช	1.83	0.95	ปานกลาง
3.5 พิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า	1.79	0.89	ปานกลาง
3.6 พิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน	1.76	0.92	ปานกลาง
4. ขั้นตอนดำเนินการกิจกรรม	2.02	0.50	ปานกลาง
4.1 การเพาะชำกล้าไม้	0.24	0.70	น้อย
4.2 การปลูกป่า	2.39	0.89	มาก
4.3 กำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำ	1.76	1.11	ปานกลาง
4.4 ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าซับน้ำ	2.55	0.76	มาก
4.5 ดับไฟป่า	2.29	0.79	ปานกลาง
4.6 ฝักระวังการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน	2.50	0.71	มาก

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการมี ส่วนร่วม
4.7 ฝึกระวังรักษาป้ายและเครื่องหมายแสดง อาณาเขตป่าเขตชุมชน	2.32	0.66	มาก
4.8 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใน พื้นที่โครงการ เช่น ทางเดินเท้า	2.11	0.56	ปานกลาง
5. ขั้นตอนติดตามและควบคุมการดำเนิน กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	1.67	0.86	ปานกลาง
5.1 การมีส่วนร่วมในการติดตามกิจกรรม อนุรักษ์ป่าชุมชน	1.71	0.89	ปานกลาง
5.2 ควบคุมการดำเนินกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่าชุมชน	1.63	0.88	น้อย
6. ขั้นตอนประเมินผลการดำเนินกิจกรรม อนุรักษ์ป่าชุมชน			
6.1 การมีส่วนร่วมในการพิจารณาถึงผลดี ผลเสีย ประโยชน์ที่ได้รับ และข้อขัดข้อง ต่างๆ ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	2.04	0.81	ปานกลาง

ข. การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนชาวบ้านแม่หาร

การศึกษาถึงสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดของผู้ให้ข้อมูลแต่ละบุคคล ที่มีทรรคนะด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่แตกต่างกันออกไปในด้านสถานการณ์บางประการ ที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ทำให้มีความแตกต่างกันไปในด้านความต้องการที่

จะเข้ามามีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้สร้างคำถามแบบปลายปิดจำนวน 8 คำถาม และคำถามแบบปลายเปิดไว้เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถระบุถึงสาเหตุการมีส่วนร่วมอย่างอิสระ ซึ่งปรากฏผลการวิจัยดังนี้

สาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผลการวิจัยในตารางที่ 5 สาเหตุของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนดังต่อไปนี้

1. หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน
จากผลการวิจัยในตารางที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมเพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย 2.38 สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน อันได้แก่ เป็นแหล่งเก็บไม้เพื่อใช้สอยในครัวเรือน เป็นแหล่งอาหาร เช่น เก็บเห็ด และหน่อไม้ เป็นแหล่งปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ เป็นต้น
2. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป
ผู้ให้ข้อมูลระดับมาก โดยเฉลี่ย 2.54 เข้ามามีส่วนร่วม เพราะมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพราะมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนพื้นที่ป่าไม้ ความผันแปรของสภาพอากาศ ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ โดยมุ่งหวังจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบาย
3. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนพื้นที่ไว้เป็นแหล่งชับน้ำ
ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม เพราะมีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นแหล่งน้ำ (ตารางที่ 5) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านทุกครอบครัวต่างคำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งก่อประโยชน์ทั้งด้านทางตรงและทางอ้อมให้แก่ทุกคนในหมู่บ้าน อีกทั้งปัจจุบันสื่อมวลชนทุกแขนงได้ ประชาสัมพันธ์ให้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงทำให้ชาวบ้านหันมาสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนกันโดยทั่วไป
4. มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใส
ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเองเคารพนับถือหรือเลื่อมใส โดยเฉลี่ย 1.43 (ตารางที่ 5) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีความศรัทธา

ต่อผู้นำในหมู่บ้านที่ตนเองเคารพนับถือ ในระดับน้อย อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งได้สานต่อแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้าน สืบต่อกันมาจากผู้นำหมู่บ้านรุ่นก่อนๆ

5. เลื่อมใสและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง แนะนำ

ผู้ให้ข้อมูลมีความเลื่อมใสและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง คำแนะนำในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย 1.59

6. มีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง

ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้าน หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีค่าเฉลี่ย 0.87 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงในระดับน้อย ซึ่งทางสังคมชนบทไทยจะมีความเกรงใจ ผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง เมื่อได้รับการชักชวนและเห็นผู้อื่นช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนจึงเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

7. ถูกอำนาจบังคับ จากผู้นำหมู่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

จากผลการวิจัยในตารางที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมเพราะไม่ใช่ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะมีค่าเฉลี่ย 0.45 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่ใช่เพราะถูกอำนาจบังคับ ไม่ว่าจะทั้งโดยตรงหรือโดยทางอ้อม จากผู้นำหมู่บ้านหรือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่มีชาวบ้านบางส่วนที่คิดว่า ตนเองถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านมีกฎเกณฑ์ไว้ว่าถ้าครอบครัวใดขาด ไม่ร่วมกิจกรรมที่เป็นเรื่องส่วนรวม จะต้องถูกปรับเป็นเงินเพื่อเก็บไว้เป็นกองกลาง เอาไว้พัฒนาหมู่บ้านต่อไป

8. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลโดยเฉลี่ย 0.61 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านแม่หารที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนบางส่วน เพราะต้องการสร้างชื่อเสียงในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านทราบดีว่าป่าชุมชนของหมู่บ้านนั้นเป็นที่สนใจทั้งหน่วยงานเอกชนและของรัฐ โดยได้ส่งเจ้าหน้าที่ หรือบุคลากรมาศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้อยู่เสมอ เพื่อศึกษาความเป็นมาและรูปแบบอนุรักษ์ป่าชุมชนสำหรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งอื่นๆ ต่อไป

ตารางที่ 5 การมีส่วนร่วมการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการมี ส่วนร่วม
สาเหตุของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน			
1. หวังผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากป่าชุมชน เช่นเป็นแหล่งอาหาร ได้ใช้ไม้สอยและเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น	2.38	0.87	มาก
2. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป เช่นความแห้งแล้งของภูมิภาค การขาดแคลนไม้ใช้สอย เป็นต้น	2.54	0.82	มาก
3. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็นแหล่งขับน้ำ	2.64	0.66	มาก
4. มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือ	1.43	0.75	น้อย
5. เลื่อมใสและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งคำแนะนำ	1.59	0.99	น้อย
6. มีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง	0.87	1.10	น้อย
7. ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงยินยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง	0.45	0.81	น้อย
8. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน	0.61	0.64	น้อย

ตอนที่ 3 วิธีการดำเนินงาน ส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎร บ้านแม่หารในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ผลการวิจัยในตารางที่ 6 วิธีการดำเนินงานส่งเสริมเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนมีการดำเนินงานดังนี้ คือ

การรับฟังข่าวสาร เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ตารางที่ 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า เคยได้รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ย 1.82 จึงวิเคราะห์ได้ว่า มีระบบการสื่อสารที่ใช้ได้ในชุมชนบ้านแม่หาร ทั้งนี้เนื่องจากการคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน สามารถรับฟังข่าวสาร จากวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ อีกทั้งมีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวบ้านแม่หารได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนหลายทาง

แหล่งการรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ก. จากวิทยุ

ผู้ให้ข้อมูลรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในระดับน้อยโดยมีค่าเฉลี่ย 1.05 จากผลการวิจัยกล่าวได้ว่า การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนทางวิทยุ นั้น ชาวบ้านแม่หารจำนวนไม่ถึงกึ่งหนึ่ง ที่ได้รับฟังข่าวสารทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์มีช่วงระยะเวลาสั้นๆ และไม่สม่ำเสมอโดยใช้ข้อความที่เน้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้กับประชาชนโดยทั่วไป จึงไม่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านแม่หารเท่าที่ควร

ข. จากโทรทัศน์

ผู้ให้ข้อมูลรับฟังข่าวสาร เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในระดับปานกลางโดยเฉลี่ย 1.82 จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยโทรทัศน์สามารถเข้าถึงชาวบ้านแม่หารได้เป็นอย่างดี เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อที่ดึงดูดความสนใจเพราะจะปรากฏภาพและเสียงให้ผู้ชมได้รับทราบ จึงได้รับความนิยมโดยทั่วไป อีกทั้งชาวบ้านแม่หารมีโทรทัศน์ใช้เกือบทุกครัวเรือนและประชาสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างสม่ำเสมอ

ค. จากหนังสือพิมพ์

ผู้ให้ข้อมูลรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย 0.29 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่ไม่สามารถรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำการเกษตร มีความรู้พออ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในหนังสือพิมพ์มีน้อย นานๆ จึงจะปรากฏในหนังสือพิมพ์ครั้งหนึ่ง

การเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน จากแหล่งอื่นๆ นอกจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย 1.49 ซึ่งส่วนใหญ่จะเคยรับฟังข่าวสารจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาในการรับฟังข่าวเหมาะสมกับชาวบ้าน และเสียงที่กระจายข่าวออกไปนั้นได้ยินกันอย่างทั่วถึงชัดเจน ได้รับความสนใจจากชาวบ้าน

การเข้ารับการฝึกอบรม เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลเคยเข้ารับการรับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย 1.53 เนื่องจากชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร จึงใช้เวลาอยู่ในไร่ของตนไม่มีเวลาเข้ารับการฝึกอบรม และการอบรมแต่ละครั้งใช้เวลาหลายวัน ทำให้ชาวบ้านแม่หารบางรายไม่ยอมเข้ารับการฝึกอบรม เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ชนิดของการฝึกอบรม

ผู้ให้ข้อมูลได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าผู้ให้ข้อมูลโดยเฉลี่ย 1.53 ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า สำหรับผู้ให้ข้อมูลโดยเฉลี่ย 1.63 ได้รับการฝึกอบรมการปลูกป่าจากผลการวิจัยในตารางที่ 6 กล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ จะได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกป่า ซึ่งเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการเพาะปลูกต้นไม้ การดูแลให้ต้นไม้เจริญเติบโต ซึ่งเป็นความรู้ที่เข้าใจง่ายและชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติได้ อันเป็นการช่วยอนุรักษ์ป่าชุมชนของตนให้คงความอุดมสมบูรณ์ได้ตลอดไป

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลโดยเฉลี่ย 2.23 ใช้ประโยชน์ด้านผลผลิตของไม้และของป่า รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งชับน้ำ ส่วนผู้ให้ข้อมูลโดยเฉลี่ย 2.22 ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้และของป่า (ตารางที่ 6) กล่าวได้ว่าชาวบ้านแม่หารส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปของการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้และของป่า เช่น เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหารเพื่ออุปโภคบริโภคเป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ประโยชน์ด้านบริการ ได้แก่ แหล่งรักษา

สภาพแวดล้อมสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งช้อปปิ้งเพื่อใช้บริโภค และบริโภคสำหรับหมู่บ้าน โดยการใช้ประโยชน์มีหลักเกณฑ์ใช้ควบคุมกันเองในหมู่บ้านให้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ส่งผลให้สามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแห่งนี้ตลอดไป

ตารางที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
1. การรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	1.82	0.75	ปานกลาง
2. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากวิทยุ	1.05	0.65	น้อย
3. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากโทรทัศน์	1.82	0.81	ปานกลาง
4. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์	0.29	0.49	น้อย
5. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	1.49	0.70	น้อย
6. การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมป่าชุมชน	1.53	0.79	น้อย
7. ถ้าเคยเข้ารับการฝึกอบรม ท่านอบรมเกี่ยวกับเรื่องอะไร			
7.1 อบรมการป้องกันไฟป่า	1.53	0.83	น้อย
7.2 อบรมการปลูกป่า	1.63	0.86	น้อย
7.3 อบรมการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า	1.58	0.83	น้อย

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการมี ส่วนร่วม
8. ถ้าท่านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ท่านใช้ ประโยชน์ในด้านใด			
8.1 ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้และของป่า	2.22	0.92	ปานกลาง
8.2 ใช้ประโยชน์ทางด้านสถานที่พักผ่อน หย่อนใจและแหล่งชับน้ำ	2.24	0.92	ปานกลาง
8.3 ใช้ประโยชน์ทั้งข้อ 1 และ 2	2.23	0.92	ปานกลาง

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานจัดตั้งป่าชุมชน

ผลการวิจัยในตารางที่ 7 พบว่าปัญหาอุปสรรคของชาวบ้านแม่หารในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนอยู่ในระดับน้อย ทั้งหมดโดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.27-1.49 โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคดังนี้คือ

1. การเกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้ง ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 1.49
2. เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการดับไฟปามีน้อย และขาดความทันสมัย ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 1.39
3. ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน เช่น ศาลาพักร้อน ที่ทิ้งขยะ ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 1.21
4. เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 1.06
5. การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 1.00

6. คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่นี้ไม่เข้มแข็ง ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.84
7. เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลความสนใจในการสนับสนุนงานกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.84
8. เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.79
9. ขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.72
10. ชาวบ้านในหมู่บ้านขาดความสามัคคี ซึ่งทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.70
11. กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่กำหนดไว้ไม่เด็ดขาดเพียงพอ ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.54
12. เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.34
13. ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.33
14. พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การดูแลรักษาทำได้ไม่ทั่วถึง ผู้ให้ข้อมูลตอบว่ามีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าเฉลี่ย 0.27

จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านแม่หารมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนในระดับน้อย ในเรื่องการเกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากชาวบ้านได้ช่วยกันหาทางป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าและร่วมมือกันเป็นอย่างดี นอกจากไฟป่าที่ลุกลามมาจากหมู่บ้านอื่นเท่านั้นที่ จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นในหมู่บ้าน

- เรื่องเครื่องมือและอุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อยและขาดความทันสมัย เพราะไฟป่าในฤดูแล้งจะมีความรุนแรงและลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านได้ร่วมมือกันดับไฟป่าโดยอาศัยวัสดุ อุปกรณ์ที่พอหาได้ เช่น กิ่งไม้หรืออุปกรณ์ดับไฟป่าที่หน่วยราชการเคยมอบไว้ให้ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในสภาพเก่าและชำรุดเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านดับไฟป่าด้วยความยากลำบาก ชาวบ้านจึงมีความต้องการได้รับการสนับสนุนเครื่องมือดับไฟป่าที่มีประสิทธิภาพ

- เรื่องขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน เช่น ศาลาพักผ่อน ที่ทิ้งขยะ สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านได้จัดหาไว้ในบริเวณป่าชุมชนบ้างแล้ว แต่ยังไม่เพียงพอ

- เรื่องเงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนบางกิจกรรม จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินงาน เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก ซ่อมแซมเครื่องหมายแสดงอาณาเขต เป็นต้น แต่เงินทุนดังกล่าวมีไม่เพียงพอ

- การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อย ส่วนใหญ่จะสนับสนุนในเรื่องการเพาะกล้าไม้ ทำกล้าไม้มาแจกจ่าย เงินทุนที่จะนำมามอบให้หมู่บ้านเพื่อดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้ชุมชน

- คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง เนื่องจากมีการกิจกรรมจะต้องปฏิบัติมาก ในเรื่องการทำมาหากินและงานเกี่ยวหนี้ส่วนราชการจะทำให้การปฏิบัติงานในหน้าที่คณะกรรมการหมู่บ้าน ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

- เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจ ในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านสังเกตเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐจะให้ความสนใจเฉพาะเมื่อคณะบุคคลภายนอกมาศึกษาดูงาน หรือข้าราชการระดับสูงเดินทางมาเยี่ยมชมพื้นที่ป่าชุมชนเท่านั้น มิได้ให้ความสนใจสนับสนุนต่อเนื่อง

- เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นปัญหาระดับน้อย สำหรับชาวบ้านแม่หารซึ่งชาวบ้านมีความคิดเห็นว่างานใดที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม ต้องเสียสละร่วมกัน

- ขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นปัญหาระดับน้อย สำหรับชาวบ้านแม่หาร เพราะที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ได้มาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ ก็ได้มาเสนอความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นประจำ

- ชาวบ้านในหมู่บ้านขาดความสามัคคี ซึ่งทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย ถือว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับน้อย เพราะปัจจุบันสื่อมวลชนทุกแขนง ร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้เกิดการตื่นตัวช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจึงให้ความร่วมมือและเพิ่มความสามัคคีกันยิ่งขึ้น

- กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่กำหนดไว้ไม่เด็ดขาดเพียงพอ ได้แก่ อัตราค่าปรับเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทำให้เกิดความเสียหาย ต่อป่าชุมชนหรือค่าปรับ เมื่อมีผู้ขาดร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นต้น ชาวบ้านบางส่วนคงเห็นว่าไม่เด็ดขาดเพียงพอ

- เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับน้อยเนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านจัดตั้งเวรยามออกตรวจตราซ่อมแซมป้าย และหลักเขตแสดงอาณาเขตป่าชุมชนอยู่เสมอ อีกทั้งชาวบ้านให้ความร่วมมือช่วยสอดส่องดูแลอีกทางหนึ่งด้วย

- ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชน เป็นปัญหาอุปสรรคน้อยเนื่องจากชาวบ้านใกล้เคียง ทราบถึงความยามหวงแหนป่าไม้ของชาวบ้านแม่หารเป็นอย่างดี จึงไม่กล้าเข้ามาลักลอบตัดไม้บริเวณป่าชุมชนดังกล่าว

- พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไปทำให้การดูแลรักษา ไม่ทั่วถึงชาวบ้านถือเป็นปัญหาระดับน้อย เพราะชาวบ้านตระหนักดีว่าป่าชุมชนมีประโยชน์กับหมู่บ้านทั้งโดยตรงและทางอ้อมตลอดไป

ตารางที่ 7 ปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านแม่หารในการดำเนินงานโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
1. การเกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้ง	1.49	0.74	น้อย
2. เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการดับไฟป่า มีน้อย และขาดความทันสมัย	1.39	1.30	น้อย
3. ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน เช่น ศาลาพักร้อน ที่ทิ้งขยะ	1.21	0.98	น้อย
4. เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด	1.06	0.67	น้อย
5. การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อย	1.00	0.75	น้อย
6. คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง	0.96	0.96	น้อย
7. เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	0.84	0.73	น้อย

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการมี ส่วนร่วม
8. เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย	0.79	0.79	น้อย
9. ขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน	0.72	0.88	น้อย
10. ชาวบ้านในหมู่บ้านขาดความสามัคคีซึ่งทำให้ ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย	0.70	0.77	น้อย
11. กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ป่าชุมชนที่หมู่บ้านกำหนดไว้ ไม่ได้ดีขาดเพียงพอ	0.54	0.81	น้อย
12. เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ ชัดเจน	0.34	0.69	น้อย
13. ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้ใน ป่าชุมชน	0.33	0.56	น้อย
14. พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การ ดูแลรักษาทำได้ไม่ทั่วถึง	0.27	0.64	น้อย

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

(SUMMARY AND RECOMMENDATIONS)

การวิจัยเรื่องการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัว ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านแม่หาร หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมบางประการของราษฎรบ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อทราบถึงการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารของหน่วยงานราชการ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชน
3. เพื่อทราบวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนของหน่วยงานราชการ
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของราษฎรบ้านแม่หารในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านแม่หาร หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งหมดจำนวน 180 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีทั้งแบบคำถามปลายเปิด และคำถามแบบปลายปิด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดสอบความตรงในเนื้อหา (content validity) เพื่อตรวจสอบว่าแบบสอบถามครอบคลุมเนื้อหาและประเด็นปัญหาที่จะทำการศึกษาหรือไม่ โดยนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและนักวิชาการป่าไม้ที่มีประสบการณ์ จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดสอบค่าความเชื่อมั่น (reliability) เพื่อตรวจสอบข้อความหรือคำถามทุกข้อที่ใช้สอบถามว่ามีความสัมพันธ์กันสูงมากน้อยเพียงใด ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปทดสอบกับชาวบ้านห้วยไผ่ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ละเรียง อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 20 คน เพื่อปรับปรุงแบบสอบถามให้ถูกต้องก่อนจะนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการทดสอบพบว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมเท่ากับ 0.94

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของชาวบ้านแม่หาร

1.1 ลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัว

ผลการวิจัยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 84.4 มีอายุเฉลี่ย 44 ปี โดยช่วงอายุที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ระหว่างอายุ 31-40 ปี สำหรับระดับการศึกษาร้อยละ 65 จบการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษา และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 5 คน

1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ผู้ให้ข้อมูลมีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมดร้อยละ 80.00 และมีรายได้จากการประกอบอาชีพเฉลี่ย 15,465 บาทต่อปี โดยร้อยละ 58.33 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีรายได้เฉลี่ย 7,711.43 บาทต่อปี ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปมีรายได้เฉลี่ย 8,779.41 บาทต่อปี ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีรายได้เฉลี่ย 11,750 บาทต่อปี และประกอบอาชีพรับราชการมีรายได้เฉลี่ย 10,067 บาทต่อปี

2. การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร และการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร

2.1 การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร

- ขั้นตอนหาปัญหา

การค้นหาปัญหาป่าไม้ในท้องถิ่นและความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากด้านป่าไม้ ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

- ขั้นตอนหาสาเหตุของปัญหา

การค้นหาสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาปัญหาด้านป่าไม้ในอดีตที่ผ่านมา ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

- ขั้นตอนวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนวางแผนดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมปานกลางในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน การพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า พิจารณามาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณป่าชุมชน พิจารณาวีธีบำรุงป่า ส่วนการพิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้นั้น ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมน้อย

- **ขั้นตอนกิจกรรมการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน**

การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในเรื่อง การปลูกป่า การทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าซับน้ำ การเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนกิจกรรมที่มีส่วนร่วมปานกลาง คือ การกำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำ การดับไฟป่า และกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมน้อยคือ การเพาะชำกล้าไม้

- **ขั้นติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน**

ขั้นติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อจะได้ ทราบความก้าวหน้าของกิจกรรมหรือปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการติดตามกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนการควบคุมการ ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีส่วนร่วมในระดับน้อย

- **ขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน**

ขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อทราบถึงผลตอบ แทนประโยชน์ ผลดีผลเสีย ข้อขัดข้องต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

2.2 การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ได้ระบุสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนพื้นที่ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจาก ปัญหาในระดับมาก ในเรื่องความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็นแหล่งซับน้ำ ความมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้ หดสิ้นไป เช่น ความแห้งแล้งของภูมิอากาศการขาดแคลนไม้ใช้สอย การหวังผลประโยชน์ที่ ตัวเองจะได้รับจากป่าชุมชน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ไม้ใช้สอย และเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ ส่วน สาเหตุการมีส่วนร่วมในระดับน้อย ในเรื่องความเลื่อมใสและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง คำแนะนำ การมีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือ การมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้าน หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง การต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน การถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะยินยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง

3. วิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้านแม่หาร ในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า เคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับปานกลาง โดยมีแหล่งข่าวสารและลักษณะการรับฟังข่าวสาร ดังนี้คือ ผู้ให้ข้อมูลรับฟังข่าวสารในระดับปานกลาง จากโทรทัศน์และมีการรับฟังข่าวสารในระดับน้อยจากวิทยุ หนังสือพิมพ์ สำหรับการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีผู้ให้ข้อมูลเคยเข้ารับการอบรมในระดับน้อย เรื่องที่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า การปลูกป่า ส่วนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนผู้ให้ข้อมูลเคยใช้ประโยชน์จากผลิตผลของไม้และของป่า ใช้ประโยชน์ทางด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งชมน้ำ อยู่ในระดับปานกลางทุกรายการ

4. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร พบว่ามีปัญหาอุปสรรคน้อยทุกรายการ กล่าวคือการดับไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้ง เครื่องมือและอุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อยและขาดความทันสมัย ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน เช่น ศาลาพักผ่อน ที่ทิ้งขยะ เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อยคณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน รวมทั้งเวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อยชาวบ้านขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ชาวบ้านในหมู่บ้านขาดความสามัคคีซึ่งทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า ชุมชนที่กำหนดไว้ไม่เด็ดขาดเพียงพอ เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชน พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไปการดูแลรักษาทำได้ไม่ทั่วถึง

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

จากผลการวิจัย การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้ได้ข้อมูลที่สำนักงานป่าไม้เขตแม่สะเรียงสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานการจัดการป่าชุมชนให้ดำเนินการไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการป่าไม้ชุมชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งผู้สนใจสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะในการดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนดังนี้

1. จัดให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่าชาวบ้านแม่หาร มีส่วนร่วมระดับมากในขั้นค้นหาปัญหา และขั้นดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับขั้นวางแผน ขั้นติดตาม และขั้นประเมินผล การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ชาวบ้านมีส่วนร่วมระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่เห็นความสำคัญ ขาดความรู้ และมีความคิดว่าขั้นตอนดังกล่าว เป็นหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น

ดังนั้น ผู้นำหมู่บ้านควรจัดให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น โดยเชิญวิทยากรที่มีความรู้ ความชำนาญ ให้การฝึกอบรมในเรื่องวิธีการวางแผนดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเน้นให้อยู่ภายใต้ขีดความสามารถที่ชาวบ้านจะดำเนินการเองได้ และอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มิใช่หวังพึ่งความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว อีกทั้งเน้นให้เห็นความสำคัญของการติดตามและควบคุมการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นและประการสำคัญที่สุด ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนทุกขั้นตอน สำหรับสถานที่ฝึกอบรมควรจัดภายในหมู่บ้าน ระยะเวลาและช่วงเวลาฝึกอบรม ควรให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย

2. ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเพราะสาเหตุใหญ่คือ มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนพื้นที่ป่าชุมชนไว้เป็นแหล่งซบหน้าหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากป่าชุมชน ได้แก่ แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหาร และมุ่งหวังจะให้ความเดือดร้อนหมดสิ้นไป ได้แก่ สภาพภูมิอากาศดีขึ้นไม่แห้งแล้ง ฝนตกตามฤดูกาล เป็นต้น

ดังนั้น หน่วยงานของรัฐสังกัดกรมป่าไม้ ควรประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรู้ถึง ประโยชน์ของการรักษาป่า ผลเสียที่ได้รับจากการทำลายป่าไม้ อีกทั้งประโยชน์จากการอนุรักษ์ ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ โดยทำการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเผยแพร่กิจกรรมการอนุรักษ์ ป่าชุมชน ทั้งสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังเจตคติที่ดีให้แก่ชาวบ้านและบุตรหลาน ไว้สืบทอดเจตนารมณ์การอนุรักษ์ป่าชุมชนตลอดไป

3. สนับสนุนงบประมาณ

ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านขาดเงิน ทุนสำหรับเพื่อใช้ในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนั้นกรมป่าไม้ควรสนับสนุนงบประมาณจำนวน หนึ่ง สำหรับใช้เป็นกองทุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยสนับสนุนในรูปของวัสดุ อุปกรณ์ สำหรับแรงงานนั้นให้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันทำ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเป็น เจ้าของจะได้ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งที่ได้ร่วมกันก่อสร้างขึ้นมานั้น อันได้แก่ ศาลาพักผ่อน ทางเดินเท้าหรือป้ายและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนที่คงทนถาวรเพื่อส่งเสริมให้ชาว บ้านสามารถอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ได้ผลดีต่อเนื่องสืบไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(Recommendations for Further Research)

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการดำเนินการ โครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เท่านั้นการวิจัยครั้ง ต่อไป ควรศึกษาให้ครอบคลุมในระดับตำบล หรือระดับอำเภอ จะทำให้ทราบรูปแบบการปฏิบัติ ของหมู่บ้านอื่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบถึงความเหมือนกันและความแตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัย จะก่อประโยชน์สามารถนำมาประกอบการพิจารณารูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนในอนาคตต่อไป

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะขั้นตอนการมีส่วนร่วม สาเหตุ รูปแบบ ของการมี ส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเป็น หัวหน้าครอบครัวการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในส่วนเกี่ยวกับเจตคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ของคนรุ่นเก่าเปรียบเทียบกับเจตคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนรุ่นใหม่ ว่ามีแนวโน้มไป ทิศทางใด เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและสามารถเชื่อมั่นได้ว่า อนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้จะคงอยู่ตลอดไป

บรรณานุกรม

กมล ส่งวัฒนา. 2531 การประเมินผลโครงการ. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2538. แผนพัฒนาการป่าไม้ภายใต้แผนแม่บทเพื่อพัฒนาป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิเวศรรวมดาการพิมพ์.

กฤษฎา กฤตทอง. 2529. การประชุมเชิงวิชาการ การวางแผนและประเมินผลโครงการเชิงระบบ. สมาคมการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ. 2532. การจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

โกมล แพรกทอง. ไม่ระบุปีที่พิมพ์. แนวคิดป่าชุมชน: ป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.

_____. 2533. ป่าชุมชนในประเทศไทย: คู่มือเจ้าหน้าที่ของรัฐ โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน, กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์แห่งประเทศไทย.

_____. 2535. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชาป่าไม้ชุมชน เล่ม 1. นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. 2537. แนวทางการควบคุมไฟป่าในประเทศไทย. เชียงใหม่: ส่วนจัดการไฟป่าและภัยธรรมชาติ, กรมป่าไม้

_____. 2538. โครงการพัฒนาป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ส่วนจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, กรมป่าไม้.

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2536. **ป่าชุมชนภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชัยอนันต์ สมุทวาณิช. 2535. **สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดิเรก ศรีสุข. 2533. **รวมบทความทางการประเมินโครงการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นำชัย ทนุผล. 2531. **วิธีการเตรียมโครงการวิจัย**. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, คณะธุรกิจการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้
- นิวัตี เรืองพานิช. 2530. **หลักการและแนวคิดของวนศาสตร์ชุมชน**. เอกสารบรรยาย ประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการปลูกป่า ระบบวนเกษตร รุ่นที่ 1 ณ กรมป่าไม้ วันที่ 9-20 กุมภาพันธ์ 2530.
- _____. 2538. **แนวทางปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน: ส่วนป่าชุมชน**.
- ปฐม นิคมานนท์. 2529. **การประชุมเชิงปฏิบัติการ การวางแผนและประเมินผลโครงการเชิงระบบ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษานอกกระบบ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ. 2524. **การประเมินโครงการ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- เพิ่มศักดิ์ รามภิรมย์. 2533. **ทรัพยากรป่าไม้**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. 2533. **รวมบทความทางการประเมินโครงการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ. 2532. ปัญหาป่าไม้: ทางเลือกอย่างมองข้ามศักยภาพประชาชน. เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1 เรื่อง ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน. ณ โรงแรมเมธาวัลย์ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 17-19 มีนาคม 2532.

ศุภชัย ยาวะประภาษ. 2533. การบริหารโครงการ เอกสารการสอนชุดวิชาการวางนโยบาย โครงการและการบริหารโครงการ เล่ม 2. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2538. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544). เชียงใหม่: รุ่งเรืองการพิมพ์.

สำเนียง ชาติบัญชาชัย. 2537. ป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านน้ำพุ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. ลำพูน: สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน.

เสน่ห์ จามริก. 2536. ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุเทน ปัญญา. 2539. วิจัยการศึกษา. เชียงใหม่: สาขาวิจัยและสถิติการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อำนวยการ คอวณิช. 2525. ป่าไม้กับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

การวิจัยเรื่อง การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านแม่หาร จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม..... เลขที่แบบสอบถาม [] [] [] 1-3

บ้านเลขที่..... ตำบลบ้านกาต อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของชาวบ้าน

1. เพศ..... [] 4
2. ปัจจุบันท่านมีอายุ.....ปี [] [] 5-6
3. ท่านจบการศึกษาชั้นสูงสุดระดับใด [] 7
 - () 1. ต่ำกว่าประถมศึกษา
 - () 2. ประถมศึกษา
 - () 3. มัธยมศึกษาตอนต้น
 - () 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย
 - () 5. จบ ปวช.-ปวส.
 - () 6. จบปริญญาตรีขึ้นไป
4. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน [] [] 8-9
5. สภาพการถือครองที่ดินของครอบครัว
 - () 1. ที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด จำนวน.....ไร่ [] [] 10-12
 - () 2. ที่ดินเช่าจากผู้อื่นทั้งหมด จำนวน.....ไร่ [] [] 13-15
 - () 3. ทำฟรี จำนวน..... ไร่ [] [] 16-18
 - () 4. หลายนๆ ลักษณะรวมกัน จำนวน.....ไร่ [] [] 19-21
6. ถ้าสภาพการถือครองที่ดินของครอบครัวมีหลายลักษณะรวมกันแบ่งได้เป็น
 - () 1. ของตนเอง จำนวน.....ไร่ [] [] 22-24
 - () 2. เช่า จำนวน.....ไร่ [] [] 25-27
 - () 3. ทำฟรี จำนวน..... ไร่ [] [] 28-30

7. อาชีพหลักของท่านคืออะไร []31
- () 1. เกษตรกร
 - () 2. รับจ้างทั่วไป
 - () 3. ประกอบธุรกิจส่วนตัว
 - () 4. รับราชการ
 - () 5. อื่นๆ
8. รายได้ของท่าน.....บาทต่อปี [] [] [] [] [] 32-37
- () 1. รายได้จากการเกษตร.....บาทต่อปี [] [] [] [] [] 38-43
 - () 2. รายได้จากการรับจ้างทั่วไป.....บาทต่อปี [] [] [] [] [] 44-49
 - () 3. รายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัว.....บาทต่อปี [] [] [] [] [] 50-55
 - () 4. รายได้จากเงินเดือนรับราชการ.....บาทต่อปี [] [] [] [] [] 56-61
 - () 5. รายได้จากอื่นๆบาทต่อปี [] [] [] [] [] 62-67

ตอนที่ 2 การดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หารและการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านแม่หาร

ก. การดำเนินการโครงการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่หาร

ข้อความ	มีส่วนร่วม มาก (3)	มีส่วนร่วม ปานกลาง (2)	มีส่วนร่วม น้อย (1)	ไม่มี ส่วนร่วม (0)	
1. ขั้นตอนหาปัญหา					[]68
2. ขั้นตอนหาสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้านเพื่อพิจารณาปัญหาด้านป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมา					[]69
3. ขั้นตอนวางแผนดำเนินงาน					
3.1 พิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน					[]70
3.2 พิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้					[]71
3.3 พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณป่าชุมชน					[]72
3.4 พิจารณาวิธีบำรุงป่าเช่น กำจัดวัชพืช					[]73
3.5 พิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า					[]74
3.6 พิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน					[]75
4. ขั้นตอนดำเนินการกิจกรรม					
4.1 การเพาะชำกล้าไม้					[]76
4.2 การปลูกป่า					[]77
4.3 กำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าซับน้ำ					[]78
4.4 ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าซับน้ำ					[]79
4.5 ดับไฟป่า					[]80
4.6 เผื่อระวังการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน					[]81

ข้อความ	มีส่วนร่วมมาก (3)	มีส่วนร่วม ปานกลาง (2)	มีส่วนร่วม น้อย (1)	ไม่มี ส่วนร่วม (0)	
4.7 เฝ้าระวังรักษาป่าและเครื่องหมาย แสดงอาณาเขตป่าเขตชุมชน					[]82
4.8 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใน พื้นที่โครงการ เช่น ทางเดินเท้า					[]83
5. ชั้นติดตามและควบคุมการดำเนิน กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน					
5.1 การมีส่วนร่วมในการติดตามกิจกรรม อนุรักษ์ป่าชุมชน					[]84
5.2 ควบคุมการดำเนินกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่าชุมชน					[]85
6. ชั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรม อนุรักษ์ป่าชุมชน					
6.1 การมีส่วนร่วมในการพิจารณาถึง ผลดี ผลเสีย ประโยชน์ที่ได้รับ และ ข้อขัดข้องต่างๆ ในกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่าชุมชน					[]86

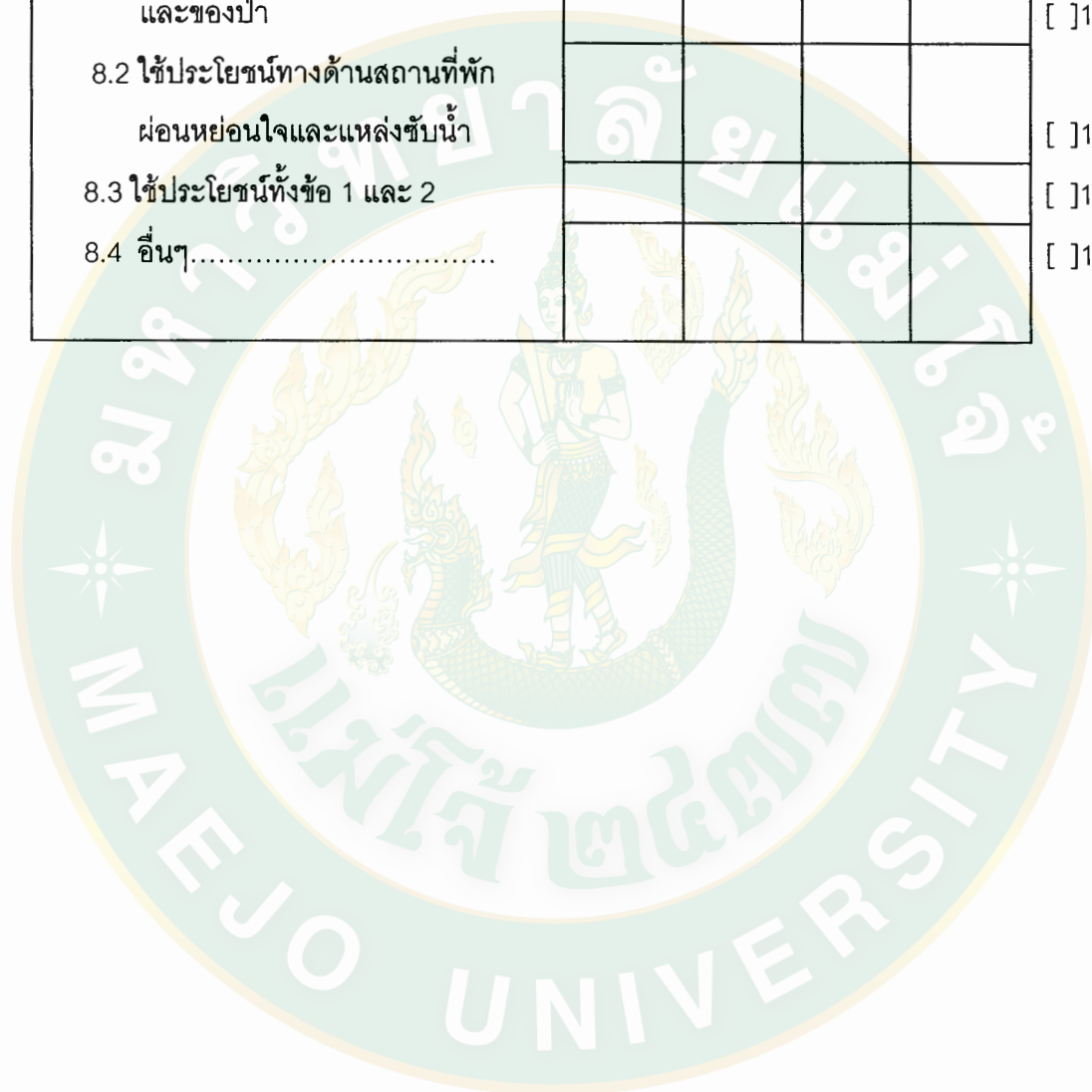
ข. การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนชาวบ้าน

ข้อความ	เป็นสาเหตุ ส่วนมาก (3)	เป็นสาเหตุ ปานกลาง (2)	เป็นสาเหตุ บางส่วน (1)	ไม่เป็น สาเหตุ (0)	
สาเหตุของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน					
1. หวังผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากป่าชุมชน เช่นเป็นแหล่งอาหาร ได้ใช้ไม้สอยและเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น					[87
2. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป เช่น ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ การขาดแคลนไม้ใช้สอย เป็นต้น					[88
3. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็นแหล่งซับน้ำ					[89
4. มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือ					[90
5. เลื่อมใสและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง คำแนะนำ					[91
6. มีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง					[92
7. ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงยอมยินยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง					[93
8. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน					[94
9. อื่นๆ					[95

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลของราษฎรบ้าน
แม่หารในการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชน

ข้อความ	ประจำ (3)	บ่อยครั้ง (2)	นานๆ ครั้ง (1)	ไม่ได้ทำ (0)	
1. การรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน					[]96
2. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากวิทยุ					[]97
3. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากโทรทัศน์					[]98
4. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์					[]99
5. ท่านเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน					[]100
6. การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมป่าชุมชน					[]101
7. ถ้าเคยเข้ารับการฝึกอบรม ท่านอบรมเกี่ยวกับเรื่องอะไร					
7.1 อบรมการป้องกันไฟป่า					[]102
7.2 อบรมการปลูกป่า					[]103
7.3 อบรมการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า					[]104
7.4 อบรมอื่นๆ.....					[]105

ข้อความ	ประจำ (3)	บ่อยครั้ง (2)	นานๆ ครั้ง (1)	ไม่ได้ทำ (0)	
8. ถ้าท่านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ท่าน ใช้ประโยชน์ในด้านใด					
8.1 ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้ และของป่า					[]106
8.2 ใช้ประโยชน์ทางด้านสถานที่พัก ผ่อนหย่อนใจและแหล่งรับน้ำ					[]107
8.3 ใช้ประโยชน์ทั้งข้อ 1 และ 2					[]108
8.4 อื่นๆ.....					[]109

ตอนที่ 4 ข้อมูลที่เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านแม่หารในการดำเนินการ
โครงการจัดตั้งป่าชุมชน

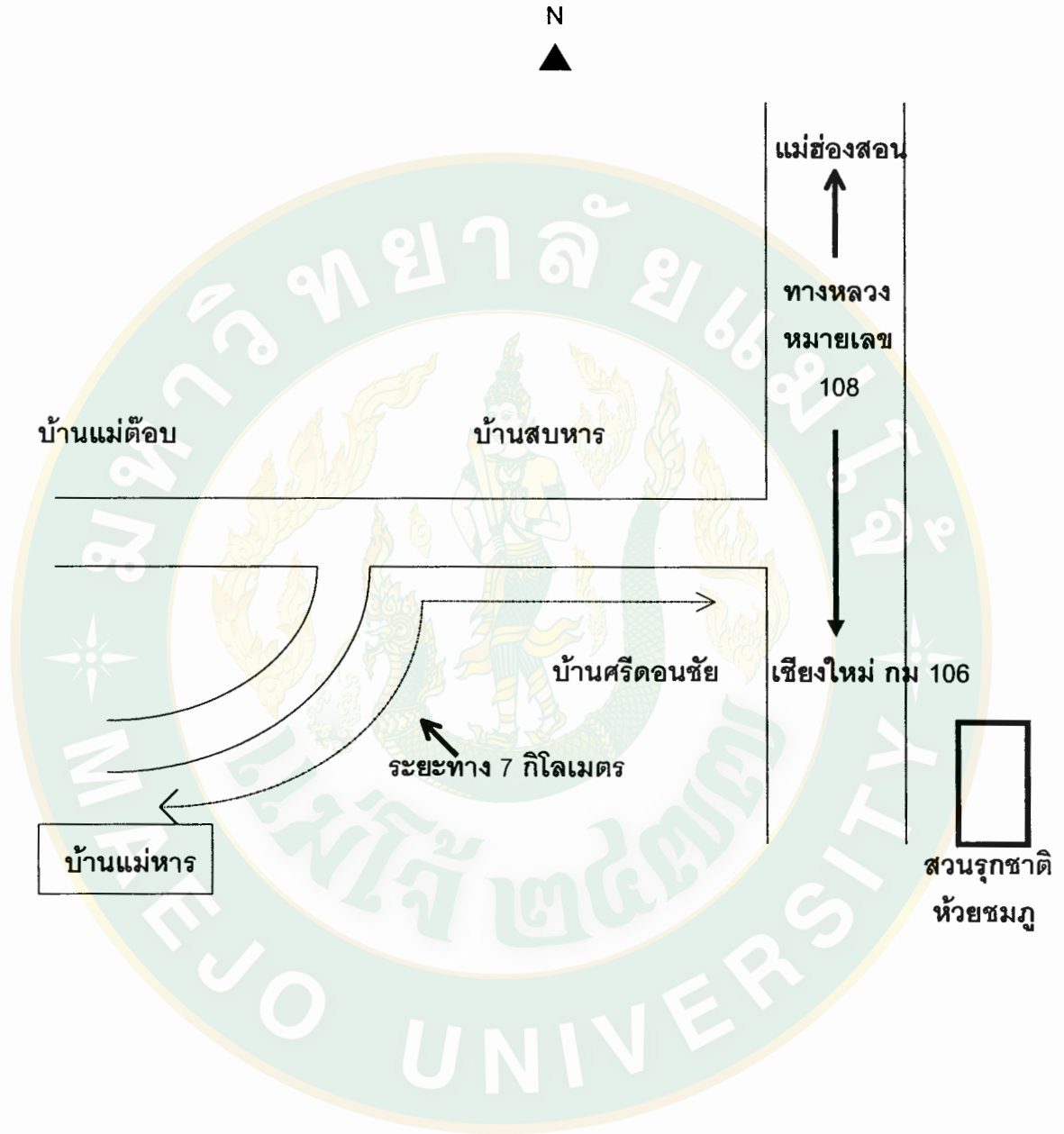
ข้อความ	ปัญหามาก (3)	ปัญหาปาน กลาง (2)	ปัญหา น้อย (1)	ไม่มีปัญหา (0)	
1. ขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน					[]110
2. ชาวบ้านในหมู่บ้านขาดความสามัคคีซึ่ง ทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า ชุมชนมีน้อย					[]111
3. ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้ ในป่าชุมชน					[]112
4. คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่ เข้มแข็ง					[]113
5. เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจในการ สนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน					[]114
6. การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงาน ของรัฐและเอกชนมีน้อย					[]115
7. เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด					[]116
8. พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การ ดูแลรักษาทำได้ไม่ทั่วถึง					[]117
9. เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย					[]118
10. กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ป่าชุมชนที่หมู่บ้าน กำหนดไว้ไม่เด็ดขาดเพียงพอ					[]119
11. การเกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดู แล้ง					[]120

ข้อความ	ปัญหา มาก (3)	ปัญหา ปานกลาง (2)	ปัญหา (1)	ไม่มี ปัญหา (0)	
12. เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน					[]121
13. ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน เช่น ศาลาพักร้อน ที่ทิ้งขยะ					[]122
14. เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการดับไฟป่า มีน้อย และขาดความทันสมัย					[]123
15. อื่นๆ.....					[]124
1)					
2)					
3)					
4)					
5)					

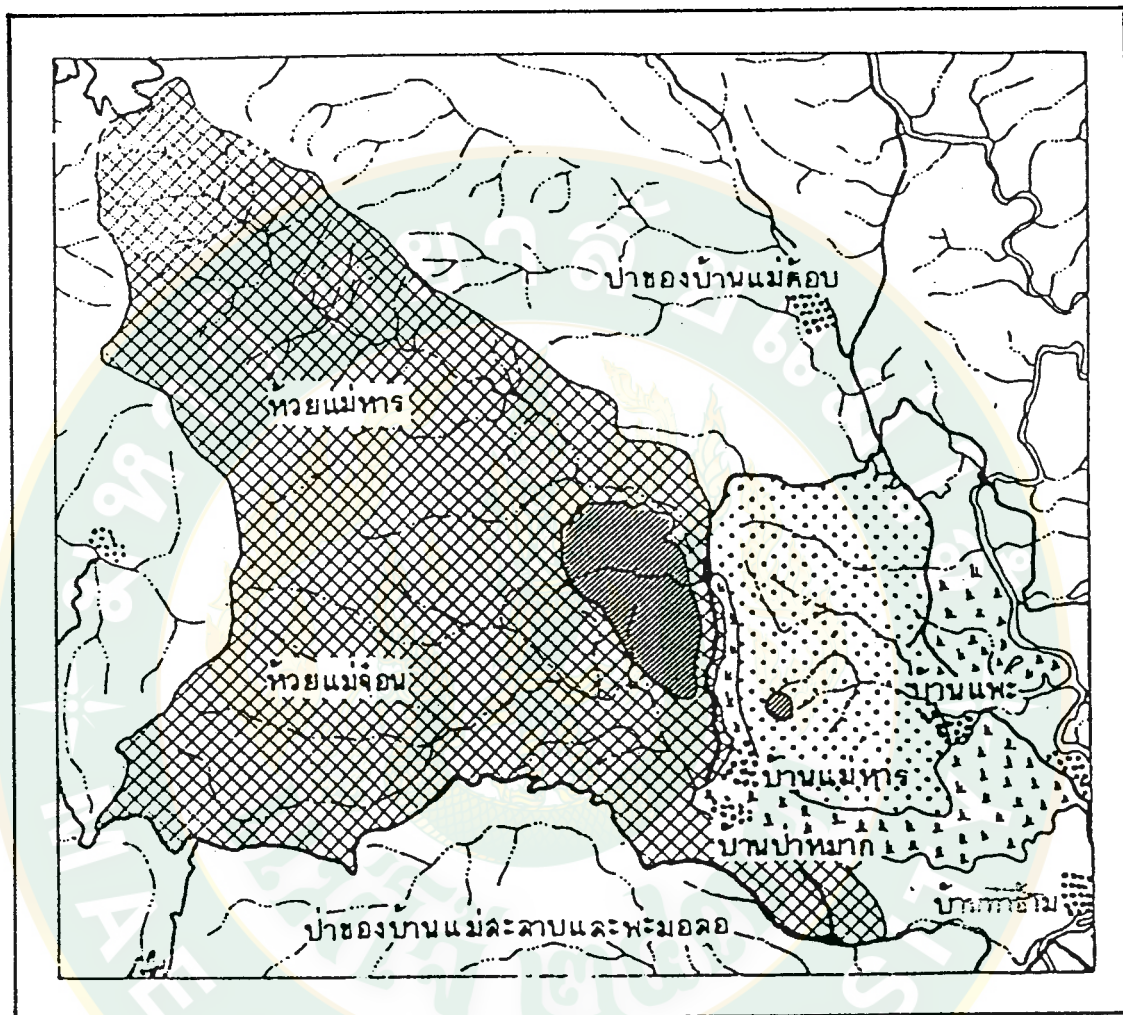

ภาคผนวก ข.
แผนที่สังเขป

แผนที่สังเขป บ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เขตป่าชุมชนบ้านแม่หาร

คำอธิบายสัญลักษณ์

	ป่าต้นน้ำ		แม่น้ำรวม
	ป่าใช้สอย (ป่าเก็บตอง)		ลำห้วย
	ป่าพิธีกรรม		หมู่บ้าน
	นา		ถนน

0 1 2 กม.

ภาคผนวก ค.
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล:** นายวัชรพงศ์ นุหพันธ์
- วัน เดือน ปีเกิด:** 23 มกราคม 2501
- จังหวัดเกิด:** นครศรีธรรมราช
- ประวัติการศึกษา:**
- มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเบญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช พ.ศ. 2520
 - ประกาศนียบัตรวิชาการป่าไม้ โรงเรียนป่าไม้จังหวัดแพร่ พ.ศ. 2524
 - สาขาวิชาส่งเสริมการป่าไม้ คณะส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2538
- ประวัติการทำงาน:**
- เจ้าพนักงานป่าไม้ 2 สำนักงานป่าไม้เขตเพชรบุรี พ.ศ. 2524
 - เจ้าพนักงานป่าไม้ 3 ฝ่ายปลูกสร้างและบำรุงป่า สำนักงานป่าไม้เขตแม่สะเรียง พ.ศ. 2527
 - เจ้าพนักงานป่าไม้ 4 สำนักงานป่าไม้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. 2530
 - เจ้าพนักงานป่าไม้ 4 ฝ่ายปลูกสร้างและบำรุงป่า สำนักงานป่าไม้เขตแม่สะเรียง พ.ศ. 2530
 - เจ้าพนักงานป่าไม้ 5 ฝ่ายปลูกสร้างและบำรุงป่า สำนักงานป่าไม้เขตแม่สะเรียง พ.ศ. 2535
- การศึกษาดูงาน:**
- ศึกษาดูงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตร ป่าไม้ อุทยานแห่งชาติ และสัตว์ป่า ประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. 2541